

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Instrumentální využívání symbolu sametové
revoluce v politice**

Pavel Bechyně

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Instrumentální využívání symbolu sametové
revoluce v politice**

Pavel Bechyně

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Lupták Burzová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce Mgr. Petře Lupták Burzové, Ph.D. za vedení práce a mnohé rady, které jsem od ní obdržel. Především bych jí rád tímto poděkoval také za její lidský přístup. Poděkování patří i Mgr. Petru Vašátovi, jenž mi poskytl mnoho cenných rad a materiálů ke zpracování této studie.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 SAMETOVÁ REVOLUCE	3
2.1 Sametová revoluce a Václav Havel.....	8
3 TEORETICKÝ RÁMEC	12
3.1 Postsocialismus	12
3.2 Politický symbolismus.....	15
3.3 Symbolická reprezentace	17
3.3.1 Redukcionistické versus komplementární pojetí	19
3.3.2 Reflexivní, intencionální a konstruktivistická teorie reprezentace	20
3.3.3 Symbolická reprezentace z perspektivy sociálně-konstruktivistické teorie.....	22
3.3.4 Diskurzivní pojetí a symbolická reprezentace	23
4 METODOLOGIE	26
4.1 Analýza sdělení v souvislosti se smrtí Václava Havla	26
4.2 Vymezení předmětu výzkumu	26
4.3 Cíl práce a výzkumné otázky.....	27
4.4 Charakteristika datového materiálu	28
4.5 Třídění dat v MAXQDA	30
4.5.1 Výsledný datový soubor	32
4.5.2 Kódování.....	32
4.6 Kvalitativní obsahová analýza	33
4.6.1 Řízená kvalitativní obsahová analýza	34
4.6.2 Centrální indukční kategorie	34
4.6.3 Flexibilní použití kvalitativní obsahové analýzy	35
5 ANALÝZA MEDIÁLNÍCH SDĚLENÍ	36
5.1 Jak je reprezentována smrt Václava Havla napříč politickým spektrem?	36
5.2 Jaké symboly jsou asociovány s Václavem Havlem ze strany pravicových politiků?.....	36

5.3 Jaké symboly jsou asociovány s Václavem Havlem ze strany levicových politiků?	40
5.4 Jaké významy připisuje Václav Klaus osobnosti Václava Havla? ..	45
5.4.1 Kladné hodnocení Havlovy osobnosti u Klause?	49
5.5 Masarykův odkaz.....	51
5.6 Shrnutí	52
6 PROBLEMATIKA ČESKÉHO ANTIKOMUNISMU	55
5.1 Ústav pro studium totalitních režimů	59
7 ZÁVĚR.....	64
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	67
9 RESUMÉ	77

1 ÚVOD

Tématem mojí diplomové práce je instrumentální využívání symbolu sametové revoluce v české politice. Výběr tématu byl částečně ovlivněn skutečností, že situace okolo úmrtí Václava Havla vyvolala, jak ve vědecké obci, politice nebo ve společnosti, mnoho úvah, diskuzí či sporů, přehodnocujících jeho význam a odkaz pro českou minulost i budoucnost. Tyto diskuze jsem chtěl následně využít v mojí práci, kde chápu osobu Václava Havla jako zásadního aktéra, který pro majoritní společnost sametovou revoluci do velké míry ztělesňuje. V rámci této práce budu sledovat možnost využívání sametové revoluce coby symbolu, který reprezentuje určité hodnoty a významy, jenž mohou být uplatňovány v politice.

Cíl mojí práce spočívá v analýze jednoho z aspektů postkomunistické transformace České republiky, a to změn v politickými elitami prosazovaných symbolických systémech, se specifickým zaměřením na sametovou revoluci. Ke zkoumání jsem zvolil interdisciplinární přístup, ve kterém uplatňuji poznatky především z politologie, sociologie a dalších sociálních věd.

Struktura práce se skládá ze dvou hlavních částí. V první představuji teoreticko-konceptuální rámec, ve druhé vymezuji metodologické postupy a techniky a prezentuji samotnou analýzu. První část se soustřeďuje na popsání teoretických konceptů, skrze které je nutné chápat tuto práci. Jedná se o charakteristiku postsocialismu, politického symbolismu a symbolické reprezentace. V metodologické části vysvětluji vhodnost mnou zvolené metody - obsahové analýzy – právě pro můj výzkum. Hlavním cílem analýzy je popsat instrumentální využívání osobnosti Václava Havla jako symbolu sametové revoluce v postsocialistickém politickém diskurzu. Konkrétně se zaměřuji na to, jak se v tomto diskurzu operuje se symbolem sametové revoluce, na příkladu

toho, jak se jednotliví političtí aktéři vyjadřovali k osobnosti Václava Havla v období dvou měsíců od jeho smrti. U těchto výroků jsem se orientoval především na symbolickou rovinu sdělení, která odkazuje k sametové revoluci.

Samostatná kapitola je v této práci věnována problematice antikomunismu v České republice s důrazem na vývoj antikomunistických tendencí po roce 2000. V rámci této kapitoly se věnuji také aktuálnímu dění okolo Ústavu pro studium totalitních režimů, na kterém představuji konkrétní možnosti využití symbolů antikomunismu v politickém zápase.

2 SAMETOVÁ REVOLUCE

Rok 1989 se chápe jako jeden ze stěžejních momentů vývoje moderních dějin zemí středovýchodní Evropy. Tyto země se s pádem komunismu dokázaly zbavit autoritativních režimů a započaly snahy o nástup demokratického zřízení v daných zemích. V politologii se má za to, že důvod pádu komunismu v oblasti středovýchodní Evropy lze hledat v několika příčinách. Jednou z nich může být nástup tzv. třetí vlny demokracie. S touto teorií přišel americký politolog Samuel Phillips Huntington, kdy se dle něj termínem *demokratizační vlna* označuje „skupina přechodů od nedemokratických vládních režimů k režimům demokratickým, k nimž dochází v nějakém ohraničeném časovém období a je jich podstatně více než přechodů opačným směrem, které se odehrávají v témž období.“¹

Hlavní příčiny, proč zasáhla třetí vlna demokratizace region středovýchodní Evropy, spatřuje Huntington ve dvou hlavních důvodech. Prvním důvodem je ztráta legitimacy komunistických režimů. Zpočátku v komunistických státech poskytoval ideologickou legitimitu marxismus – leninismus, postupem času však jeho schopnost toto uskutečňovat klesala. Následně nebyl režim schopen se opřít například o hospodářskou výkonnost státu, která v té době jednoduše nebyla.²

Dalším možným výkladem pádu komunistického režimu v Československu může být interpretace politologa Karla Vodičky, který spatřuje stěžejní důvod především v motivační krizi, jež mimo jiné pojí s ekonomikou. Autor proto popisuje tři hlavní demotivující faktory: všeobjímající státní vlastnictví, direktivní plánování a kádrová politika komunistické strany neboli systém, kdy lidé nejsou hodnoceni a odměňováni na základě svých znalostí a výkonu, ale na základě jejich

---

¹ Huntington P., S. (2008). *Třetí vlna :Demokratizace na sklonku dvacátého století* (Praha: Centru pro studium demokracie a kultury), s. 13.

² Huntington P., S. (2008). *Třetí vlna :Demokratizace na sklonku dvacátého století* (Praha: Centru pro studium demokracie a kultury), s. 47 – 48.

stranické angažovanosti.³ Jak Vodička píše „V důsledku systémově imanentního nedostatku motivace se komunistický hospodářský systém nedokázal přizpůsobit globálnímu vývoji ve druhé polovině 20. století: přejít ze slepé uličky extenzivního hospodářského růstu k modelu intenzivního růstu.“⁴

Pro další možný pohled na problematiku pádu komunismu a následné tranzice lze vycházet z textu od Pavla Machonina a Michala Tučka, dle kterých došlo koncem 80. let k stagnaci až regresi ekonomického, technologického a kulturního vývoje společnosti. S postupným poklesem životní úrovně, zhoršujícími se ekologickými podmínkami či s rostoucím zdravotním ohrožením obyvatel docházelo k nemožnosti uspokojit lidi relativními výhodami, jež přinášela rovnostářská společnost. Což vedlo k tomu, že tradiční sociální podpora komunistického režimu byla podlomena. Což spolu s již zmíněnou výměnou elit na vedoucích pozicích v Sovětském svazu vedlo ke kapitulaci vládnoucí komunistické elity v Československu.⁵

V předchozí části práce byly popsány možné interpretace toho, proč došlo k pádu komunismu v našem středoevropském prostoru, a tedy také toho, jak je vysvětlována sametová revoluce a následná demokratická tranzice na našem území. Vzhledem k tomu, že se dále budeme věnovat sametové revoluci jako takové, považoval jsem za vhodné nastínit, jaké výklady můžeme vztahovat na její vznik, průběh a následné výstupy.

V Československu došlo k nahrazení socialismu liberálním kapitalismem, na ekonomickém poli proběhlo vcelku rychlé zavedení soukromého vlastnictví, výrobních prostředků a volného trhu. Tyto

---

³ Vodička, K. (2003). K příčinám zhroucení komunistického systému. In: Vodička K. - Cabada L., *Politický systém České republiky: historie a současnost* (Praha: Portál, s. r. o.), s. 106.

⁴ Tamtéž, s. 114.

⁵ Machonin, P. - Tuček, M. (1996). Geneze nové sociální struktury v České republice a její sociální aktéři. In: Šafaříková, V. a kol., *Transformace české společnosti 1989-1995* (Brno: Doplněk), s. 9-49.

významné změny můžeme připsat události, která vešla ve známost jako sametová revoluce, konající se ke konci roku 1989. Nelze popřít, že změny v Sovětském svazu či v ostatních socialistických zemích neměly vliv na dění v Československu, nicméně tyto změny se nestaly jen pouze proto, že byly možné, ale musely být provedeny lidmi, kteří je podnítili. Prvotní podmínkou úspěšné revoluce je rozšířená nespokojenost mas, které jsou zpolitizované a mobilizované k akci s vidinou předpokládaných změn k lepšímu. Dalo by se říci, že opozice v Československu před listopadem 1989 byla ve srovnání s okolními socialistickými zeměmi slabší.⁶ Opozice se koncentrovala v řadě nezávislých iniciativ, kdy za nejznámější lze považovat Chartu 77⁷. I přesto, že docházelo postupem k roku 1989 k nárůstu počtu nezávislých iniciativ, tak jejich nejtypičtějším rysem bylo značné překrývání jejich členství, tedy, že disidenti se často zapojovali do chodu více iniciativ najednou, a také se to stále týkalo úzkého okruhu intelektuálů, kterým chyběla podpora od mas. Což si i sami uvědomovali, jak dokládá citát Václava Havla v *The Times* z 12. srpna 1988:

„Když se přátelé z polské Solidarity, se kterými se občas setkáváme na česko-polské hranici, ptali, kolik lidí má Charta 77 za sebou, připadal jsem si jako, že když za Solidaritou stojí miliony lidí, tak za Chartou 77 stojí pouze miliony uší.“⁸

O něco více než rok poté se toto Havlovo, spíše pesimistické prohlášení, přetransformuje v reálné činy a koná se revoluce. 17. listopadu 1989 u příležitosti padesátého výročí smrti Jana Opletala, studenta zavražděného nacisty, došlo k napadení demonstrujících

⁶ Ústav pro studium totalitních režimů (2008). *Opozice* (<http://www.ustrcr.cz/cs/opozice>, 15. 3. 2013).

⁷ Charta 77 byla neformální občanská iniciativa, která si dala za cíl usilovat o respektování občanských a lidských práv, přispět k tomu, „aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé.“ 6. ledna 1977 vydala své základní prohlášení, které podepsalo 242 signatářů. Libri prohibiti (2007). *Podpisy : Prohlášení Charty 77 (1977-1989)* (<http://libpro.cts.cuni.cz/charta/>, 15. 3. 2013).

⁸ Holý, L. (1993). The end of socialism in Czechoslovakia. In: Hann, C., *Socialism: ideals, ideologies, and local practice* (Oxon: Routledge), s. 206.

studentů v Praze policií, což vedlo mimo jiné k vyhlášení neomezené stávky, k níž se v krátkém čase připojili herci a muzikanti. Třetí den revoluce s vyhlášením generální stávky se v jednom z pražských divadel setkávají opoziční skupiny vedené Chartou 77 s hlavním organizátorem Václavem Havlem. Shromáždění se účastnili nejen lidé z velice rozdílných skupin, „jakými byly Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Hnutí za občanskou svobodu a klub exkomunikovaných komunistů Obroda, ale také někteří členové dosavadních loutkových stran, totiž strany lidové a socialistické.“⁹ Toto shromáždění se domluvilo na založení *Občanského fóra* „jako mluvčího té části československé populace, která je stále kritičtější k politice současného vedení a která byla v těchto dnech hluboce otřesena masakrem pokojně manifestujících studentů“.¹⁰ Občanské fórum přišlo následně se svým prohlášením obsahujícím čtyři základní požadavky: 1) odstoupení činitelů spojených s přípravou a následky intervence v roce 1968, počínaje prezidentem Gustavem Husákem a šéfem Komunistické strany Milošem Jakešem; 2) okamžité odstoupení federálního ministra vnitra Františka Kincla a pražského prvního tajemníka Miroslava Štěpána, údajně odpovědných za násilné potlačení pokojných demonstrací; 3) ustavení zvláštní komise s účastí členů Občanského fóra k vyšetření těchto policejních akcí; 4) okamžité propuštění všech vězňů svědomí.¹¹ Od této chvíle se dostává Občanské fórum do popředí revoluce na českém území.

28. listopadu dochází k úspěchům i na půdě Federálního shromáždění, kde se po nátlaku podařilo prosadit záruku zrušení článku Československé ústavy, ve kterém byla zakotvena položka o vedoucí úloze komunistické strany či o vzdělávání na základě marxismu-

---

⁹ Ash, T. G. (1991). Rok zázraků (Praha: Lidové noviny), s. 65.

¹⁰ Tamtéž, s. 65.

¹¹ Totalita (1999). *Sametová revoluce 1989 – neděle 19. listopadu 1989* (http://www.totalita.cz/1989/1989_1119.php, 16. 4. 2013).

leninismu.¹² Podle dohody mezi Občanským fórem a Federálním shromážděním mělo také dojít k sestavení nové vlády k 3. prosinci. To se sice událo, ale složení této vlády známé jako 15 + 5¹³, vzniklo pouhou rekonstrukcí vlády bývalé, nebylo pro Občanské fórum přijatelné.¹⁴ Další masové demonstrace a hrozba generální stávky způsobily, že nově sestavená vláda přežila v úřadu pouhých sedm dnů. Po domluvě mezi Ladislavem Adamcem, jakožto představitelem vlády, na jedné straně a vedením Občanského fóra na straně druhé došlo k domluvě o sestavení nové vlády „národního porozumění“, jak se sama nazvala. Složení této vlády vypadalo již více demokraticky, když bylo ve vládě 9 komunistů a 11 nekomunistů. K desátému lednu je již nová vláda jmenována prezidentem Gustavem Husákem a hlavní cíl této vlády spočíval v dovedení země ke svobodným volbám.¹⁵ K 28. prosinci byl zvolen předsedou Federálního shromáždění Alexandr Dubček a den na to zvolilo Federální shromáždění Václava Havla prezidentem republiky.

Dle Holého se velké množství západních politických komentátorů dívalo nevěřícně na sametovou revoluci, vedenou herci a dramatiky, „jako by to byl sám o sobě nějaký druh absurdního divadla“.¹⁶ Změny, které tato revoluce přinesla lze považovat za rychlejší a radikálnější než kdekoliv jinde v regionu středovýchodní Evropy s možnými výjimkami pro Východní Německo a Maďarsko. Jak můžeme vysvětlit paradox, že nejúspěšnější revoluce ve východní Evropě byla taková, která se vzepřela všem učebnicovým vzorcům, která byla odstartována studenty a vedena intelektuály, jež neměli podporu od mas, když se pustili cestou jakéhosi „politického hazardu“? Holý se snaží tento paradox vysvětlit jako

¹² Suk, J. (2003). *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize* (Praha: Prostor), s. 47 - 48.

¹³ Vláda tvořená 15 komunisty a 5 nekomunisty (jeden socialista, jeden lidovec a tři nestraníci). De facto bylo komunistů ještě o dva více, neboť z titulu své funkce byly její součástí i předsedové republikových vlád, tj. české a slovenské, přičemž oba měli legitimaci KSČ.

¹⁴ Kopeček, L. (2010). *Éra nevinnosti : Česká politika 1989 – 1997* (Brno: Barrister & Principal), s. 32 -33.

¹⁵ Tamtéž, s. 34.

¹⁶ Holý, L. (1993). The end of socialism in Czechoslovakia. In: Hann, C., *Socialism: ideals, ideologies, and local practice* (Oxon: Routledge), s. 207.

pouze zdánlivý, jenž vzniká pojmáním politiky v úzkém diskursu politologů, komentátorů a expertů. Tito badatelé nenahlíží na problém v závislosti na konkrétní kulturní kontext a při tom kulturní předpoklady a předpoklady, které samy o sobě nejsou považovány za politické, nevyhnutelně ovlivňují tvar a formu politického jednání v užším slova smyslu. Jakmile však člověk začne vidět politická zřízení jako jeden z aspektů systému kultury v Československu, tento zdánlivý paradox revoluce zmizí.¹⁷

Je možné se také podívat na problém, který je často opomíjen, a to, jak sametovou revoluci datovat. Je zřejmé, že stejně jako Velká francouzská revoluce se celá neodehrála 14. července 1789, tak nelze za sametovou revoluci označit pouze 17. listopad 1989 či případně k tomu ještě několik dní či měsíců, ale půjde spíše o období přesahující 17. listopad 1989 o několik let na obě strany tak, aby bylo možné pod tento pojem zahrnout závěrečnou fázi eroze vlády KSČ, tak také okamžik, kdy se plně etablují nové struktury. Za toto období lze označit ustavení první sociálnědemokratické vlády v roce 1998, kdy se poprvé ujímá moci politická strana, která na revoluci reálně neparticipovala, ale které plně respektuje poválečné zřízení a považuje se za jeho součást.¹⁸

2.1 Sametová revoluce a Václav Havel

„Truth and Love will Prevail over Lies and Hatred“ aneb „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“. Zřejmě tento idealistický, všudypřítomný slogan si většina lidí představí při spojení pojmů Václav Havel a sametová revoluce, avšak než tento slogan mohl zaznít v listopadu 1989 na Letenské pláni, musel Havel ujít dlouhou disidentskou cestu, která

¹⁷ Holý, L. (1993). The end of socialism in Czechoslovakia. In: Hann, C., *Socialism: ideals, ideologies, and local practice* (Oxon: Routledge), s. 207.

¹⁸ Hadjiisky, M. (2008). Vznik Občanské demokratické strany: Pokus o sociologickou analýzu. In: Gjuríčová, A. – Kopeček, M. editoři., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989* (Praha: Paseka), s. 71.

vedla k postavení v čele Občanského fóra. Domnívám se, že k pochopení Havlovy politiky a jeho vztahu k sametové revoluci je vhodné si udělat menší historický exkurz, při němž si ukážeme, jak se formovaly Havlovy postoje k politice.

Jedním z prvních „politických“ aktů, kterými vstoupil Havel do povědomí, bylo vytvoření petice s názvem Deset bodů, adresované vládě Československé socialistické republiky a ústřednímu výboru Komunistické strany, v němž odmítal politiku normalizace.¹⁹ Jako další z jeho protirežimních činů můžeme chápat zaslání otevřeného dopisu prezidentovi Gustavu Husákovi, ve kterém vyjádřil svojí kritickou analýzu tehdejší celospolečenské a politické situace.²⁰ V období vzniku Charty 77 se Havel stal čelním představitelem tohoto uskupení, v zahraničí ho často považovali za jediného představitele, ale mezi další patřili bývalý československý ministr zahraničí z roku 1968 Jiří Hájek a filosof Jan Patočka.²¹ Chartistům nešlo o kritiku komunistického režimu proto, že byl komunistický a s absencí demokracie, tedy z ideologických a politických důvodů (ve jménu konzervatismu, liberalismu nebo jiného socialismu), ale proto, že nerespektoval osvícenské humanitní ideály a principy moderní společnosti.²² Již v tomto vyjádření lze spatřovat Havlovy názory, které ho provázely i v době sametové revoluce.

Václava Havla můžeme nejspíše označit jako jeden z nejvíce prokazatelných a veřejností vnímaných symbolů sametové revoluce. Jeho pozici v čele Občanského fóra lze demonstrovat na prvním veřejném vystoupení 21. listopadu 1989, kdy z budovy Melantrichu na Václavském

---

¹⁹ Knihovna Václava Havla (2009). 1969 – 1976 Politická normalizace a perzekuce (<http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis/1969-1976>, 17. 4. 2013).

²⁰ Mandler, E. (2004). *Oba moji prezidenti : Václav Havel – Václav Klaus* (Praha: Nakladatelství Libri), s. 51.

²¹ Suk, J. (2008). Od nemožnosti politiky k politice jako umění možného: Paradoxní život Václava Havla v letech 1969-1992. Gjuričová, A. – Kopeček, M. editoři., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989* (Praha: Paseka), s. 20 - 21.

²² Tamtéž, s. 22.

náměstí promlouval k davům. Když Radim Palouš zvolal do mikrofonu: „Vážení přátelé! Hovoří k Vám Občanské fórum.“ Demonstranti se obrátili k budově Melantrichu a začali skandovat: „Kdo to je?“ Překvapený řečník zareagoval formulací: „Občanské fórum je Václav Havel!“ a toto vyjádření shromážděné lidi uspokojilo, neboť začali provolávat: „Ať žije Havel!“²³ Tímto aktem se dostal Havel do širšího povědomí společnosti. Již nebyl pouhým dramatikem, filosofem, disidentem, ale představoval hlavní postavu v čele Občanského fóra, které lidé považovali za zprostředkovatele možného přechodu k demokratické společnosti.

Za to komunistický režim již před revolucí považoval Havla za vůdce politické opozice, snažícího se o destrukci socialistického zřízení a návrat kapitalismu. Všichni ti, co stáli proti režimu, si ho stále více spojovali s nadějí na politickou změnu. Byl ztělesněním alternativy k víceméně jedinému opozičnímu projektu – reformnímu komunismu.²⁴ Většinová veřejnost jeho postavu znala pouze z deformovaných informací státní propagandy, a tudíž si mohli stěží vytvořit představu o konkrétní osobnosti. Havel od přelomu let 1988/1989 disponoval silící symbolickou mocí, ale její proměna v konkrétní moc politickou nebyla prozatím vůbec jistá. Havel byl v té době pod stálým dozorem StB²⁵ a nemohl si dovolit vystoupit s významným politickým gestem, neboť mu stále hrozilo vězení. On se osobně ani nechtěl stát profesionálním politikem a doufal, že legitimní politické osobnosti vyrostou z podhoubí občanské nespokojenosti jako mluvčí konkrétních zájmů a vizí.²⁶ Avšak na území Československa se nevyskytovala osobnost takového formátu, aby dokázala sjednotit hnutí odporu a na základě konkrétního programu přesvědčit značnou část společnosti, aby ho podporovala. V následující

---

²³ Suk, J. (2003). *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize* (Praha: Prostor), s. 39.

²⁴ Tucker, A. (2000). *The Philosophy and Politics of Czech Disidence from Patočka to Havel* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press), s. 115.

²⁵ Zkratka pro Státní bezpečnost.

²⁶ Tucker, A. (2000). *The Philosophy and Politics of Czech Disidence from Patočka to Havel* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press), s. 112.

době několikrát zdůrazňoval, že bude pouze zprostředkovatelem politického dialogu v přechodném období a poté se opět vrátí k profesi spisovatele.²⁷

---

²⁷ Suk, J. (2008). Od nemožnosti politiky k politice jako umění možného: Paradoxní život Václava Havla v letech 1969-1992. Gjuríčová, A. – Kopeček, M. editoři., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989* (Praha: Paseka), s. 32 - 33.

3 TEORETICKÝ RÁMEC

3.1 Postsocialismus

V této kapitole bych rád vymezil postsocialistický diskurz, který je nezbytný pro pochopení následujících částí. Postsocialismus sám o sobě nelze považovat za integrovanou akademickou subdisciplínu, jedná se spíše o označení pro situace, kontexty a interpretace, kterým lze porozumět pouze s odkazem na významy, myšlenkové rámce a praktiky socialismu. Popíši postsocialismus jako všeobecný fenomén, jenž lze vztahovat k většině zemí, v nichž došlo k pádu komunismu na konci osmdesátých či začátkem devadesátých let.

Dle Sharad Chari a Katherine Verdery v jejich eseji *Thinking between the Posts: Postcolonialism, Postsocialism, and Ethnography after the Cold War* můžeme postsocialismus popsat jednoduše jako časový pojem pro společnosti, které představovaly zosobnění reálného socialismu²⁸ a najednou přestaly existovat jako takové a byly nahrazeny některou z forem zdánlivé demokratizace státu. Sovětský svaz se již zhroutil a většina jeho nástupnických, již samostatných států, neprezentovala sebe sama jako socialistické (i když pravděpodobně ještě byly).²⁹ Postsocialismus odkazuje na cokoliv, co bude následovat, až dojde k privatizaci výrobních prostředků a zrušení stranického monopolu.

Verdery dále popisuje postsocialismus jako ideu spočívající na třech základních předpokladech: 1) jeden sociální fenomén není nikdy schopen naráz nahradit druhý, 2) socialismus v daných společnostech byl neprostupujícím fenoménem, 3) přesto, že byl socialismus šířen nerovnoměrně, všechny formy sdílí společnou základnu odvozenou v případě veřejné ideologie z Marxe a v případě politické praxe z Lenina.

²⁸ Termín "socialismus" je zde chápán jako termín, který odkazuje na společnosti charakterizované dvěma centrálními rysy: společenské vlastnictví nejdůležitějších výrobních prostředků a relativním monoplem politické činnosti komunistické strany.

²⁹ Chari, S. – Verdery, K. (2009). *Thinking between the Posts: Postcolonialism, Postsocialism, and Ethnography after the Cold War. Comparative Studies in Society and History* 2009, 51(1), s. 6.

Přestože si ona sama uvědomuje jistou míru kontroverze daných předpokladů, pojem postsocialismus pro ni představuje na základě těchto dispozic doménu, kterou by bylo vhodné ještě po určitou dobu zachovat. Kategorie postsocialismu pro ni v tomto textu vyznačuje soubor nejrozličnějších procesů a konstelací (ekonomických, politických, prostorových, sociokulturních atd.), jimž v posledních přibližně dvaceti letech bývalé socialistické země čelí.³⁰

Caroline Humphrey se v otázce nutnosti otevřenosti pohledu na postsocialistické studie vymezovala proti pokusu o vytvoření uzavřené subdisciplíny definované specifickými hodnotami a zájmy. Humphrey říká, že studie, které byly dříve provedeny v socialistických společnostech, musí zůstat otevřené s možností lepšího pochopení z různých pozic, a to jak z vnitřních, tak z vnějších. Také by neměly být odděleny od dalších analytických přístupů např. srovnávací studie o imperialismu a kolonialismu, postimperialismu nebo obecnější politické antropologii.³¹ Problematiku uchopení postsocialismu lze vyzorovat při jeho geografickém vymezení, kdy zjišťujeme vzrůstající rozdíly mezi zeměmi střední a východní Evropy či Ruskou federací a zeměmi střední Asie. Odlišnosti spatřujeme v klíčových otázkách jako je způsob “demokracie“ v dané zemi, postoj k soukromému vlastnictví půdy, postavení jednotlivce vně státu nebo funkce právního systému a zdá se, že se tyto rozdíly každým rokem rozšiřují. Přesto se Humphrey domnívá, že má nadále smysl, aby kategorie postsocialismu byla zachována, a to ze tří důvodů:

- Doposud jsme nepřišli na to, co z toho, co máme z minulosti, je určováno socialismem.

³⁰ Verdery, K. (2002). „Whither postsocialism?“. In Hann, Chris M. ed., *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia* (London: Routledge), s. 18 -20.

³¹ Humphrey, C. (2002). Does the category ‘postsocialist’ still make sense!. In: Hann, C., *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia* (London: Routledge), s. 12.

- Nachází se zde otázka toho, jak můžeme nejlépe provádět komparaci? Jako lepší volba se zdá provádět zkoumání ze široka, které nás poté může dovést k našemu konkrétnímu problému. Následně je potřeba pole pro srovnání a pro nás to může být široké pole postsocialismu.
- Je důležité si uvědomit, že změny v postsocialistických zemích nejsou jednoduché a jednosměrné. V mnoha zemích je poměrně nepředvídatelný sklon se vrátit k původním poměrům či alespoň chybí rezolutní tendence se vzdát hodnot a očekávání spojených se socialismem.³²

Dramatické události odehrávající se v letech 1989 – 1991 vytvořily nové pole působnosti jak pro již zaběhnuté vědce, tak pro novou generaci tazatelů. S čímž souvisí, že jejich výzkumné metody a otázky musely korelovat se změnou výzkumného terénu, ale také měly odrážet zvýšené povědomí týkající se filosofických a etických dilemat.³³ Mnoho monografií se v dřívější době zaměřovalo na tvorbu a fungování družstev či kolektivních farem v socialismu, není tedy překvapující, že jedním z nejprominentnějších témat ve venkovských studiích se zaměřuje na rozpad těchto institucí v postsocialistickém období. K dalším zkoumaným tématům patří například otázka privatizace, hospodářského života, přesněji otázka trhu a spotřeby, kde nevystačí k vysvětlení mainstreamové ekonomické modely.³⁴ Toto vše jsou pouze náznaky toho, jak lze nahlížet na problematiku postsocialismu, která obsahuje nepřeberné množství témat a uchopení. Proto jsem v této práci zvolil pouze takovéto obecné představení postsocialismu.

---

³² Humphrey, C. (2002). Does the category 'postsocialist' still make sense!. In: Hann, C. ed., *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia* (London: Routledge), s. 12 – 14.

³³ Hann, C. ed. (2002). *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia* (London: Routledge), s. 2.

³⁴ Tamtéž, s. 4.

3.2 Politický symbolismus

Symbyly jsou především důležité kvůli tomu, co představují. Jejich běžnou úlohou je reprezentovat složitější myšlenky, fungují jako prostředek zjednodušení (ať už vizuálně nebo jazykově) a díky nim pak může tato myšlenka zastupovat na veřejnosti složitější realitu. V tomto významu je lze chápat jako formy jazyka, vyjadřování, často v živé formě, principy, předpoklady, koncepce a myšlenky, které jsou poměrně složité a politicky významné.³⁵ Přestože jsou symbyly jen nepřímými významy v kontaktu s reálným světem, mají přitom přímý dopad na realitu, kterou reprezentují. Symbol zastupuje značku umožňující se vytvořit abstrakci či pohled na událost. Symbyly nám pomáhají vytvořit svět, ve kterém žijeme. Významný aspekt symbolizace souvisí s různými možnostmi interpretace, neboť každá interpretace umožňuje inspirovat chování, v čemž hraje významnou roli jazyk.³⁶

Chceme-li začít rozeznávat symbolické prvky užívané v politické aréně a dopad jejich symbolických funkcí na elity a masové chování, je nezbytné zvážit některé základní charakteristiky symbolu a podmínky, které osvětlují jejich výskyt a význam. Můžeme říci, že multidisciplinární humanitní diskurz se tomuto tématu již dosti věnoval a aplikace jim zjištěných skutečností na vládu vede k velice zajímavým závěrům. Jedním z autorů, kteří se touto tematikou zabývají, je Murray Edelman, jenž přišel s konceptem "symbolické politiky", který lze využít pro pochopení politické komunikace. V této teorii poukazuje na funkci vzdálenosti, jako vlivu na symbolický význam. Tato vzdálenost zde

---

³⁵ Gill, G. (2011). *Symbols and Legitimacy in Soviet Politics* (Cambridge: Cambridge university press), s. 5.

³⁶ Croucher, G. (2006). Rethinking political symbolism: Government advertising and the 'Strengthening Medicare' campaign. *University of Melbourne*. 25. 9. 2006
(<http://www.newcastle.edu.au/Resources/Schools/Newcastle%20Business%20School/APSA/MEDIAPO P/Croucher-Gwilym.pdf>, 25. 3. 2013).

představuje možnosti účinnosti jednotlivých symbolů a tedy, jak může jednatel svými činy ovlivnit reálný vliv symbolů.³⁷

Klíčová funkce vzdálenosti jako vlivu na symbolický význam je obsažena například v rozlišování mezi referenčními a kondenzačními symboly. Každý ze symbolů představuje něco jiného než sám sebe a zároveň evokuje postoj, soubor dojmů nebo vzor událostí, které jsou asociovány prostřednictvím času, prostoru, logiky či představivosti vztahující se k symbolu. Referenční symboly jsou „ekonomickým způsobem reference k objektivním prvkům předmětu či situace: jsou to prvky identifikované různými lidmi stejným způsobem. Jejich užitečnost spočívá v pomoci při logickém smýšlení o situaci a v manipulování s ní“³⁸. Druhou skupinu symbolů tvoří symboly kondenzační, které evokují emoci asociovanou s danou situací. „Zhušťují do jedné symbolické události, znamení či aktu patriotické pýchy, obavy, vzpomínky zašlých sláv či ponížení, přísliby budoucí velikosti: některé z nich nebo všechny.“³⁹ Prakticky každý politický čin, který je kontroverzní, nebo na který se pohlíží jako na důležitý, nutně slouží částečně jako kondenzační symbol.

Podíváme-li se na významy, tak zjišťujeme, že nejsou obsaženy v symbolech, ale můžeme je identifikovat ve společnosti, tedy v lidech samotných. Politické symboly přinášejí v koncentrované formě ty významy a emoce, které členové skupiny vytvářejí a jeden v druhém posilují. Ernst Cassirer, shledává, že společnou vlastností všech symbolických forem je, že jsou aplikovatelné na jakýkoliv objekt vůbec.⁴⁰

Zajímavé pro tematiku sametové revoluce jako politického symbolu se mi jeví rozdělení do kategorií politický institut a politický akt. Pro popis

³⁷ Edelman, M. (1985). *The symbolic uses of politics* (Chicago: University of Illinois Press), s. 5.

³⁸ Tamtéž, s. 6.

³⁹ Tamtéž, s. 6.

⁴⁰ Krois, M. K. (1999). Cassirer's "Prototype and Model" of Symbolism: Its Sources and Significance. *Science in Context*, Volume 12, Issue 04, s. 531.

revoluce považují za vhodné využití přechodných politických aktů či událostí, o kterých můžeme říci, že znamenají různé věci pro odlišné skupiny diváků a často dochází spíše k členění lidu, než k jeho stmelování. Na každou událost lze nahlížet jako na součást určitého vzorce, ale skupiny s protikladnými politickými zájmy vnímají tyto vzorce odlišně.⁴¹ Když vložíme tuto teorii do souvislosti se sametovou revolucí, tak už i bez jakéhokoli výzkumu lze a priori tvrdit, že bude vnímání revoluce na straně levicového spektra, zastoupeného KSČM a na straně pravice, zastoupené například ODS.

Milan Kundera spatřuje hlavní příčinu ovlivnění mas v mocenské distribuci „symbolů“, které se nadlouho zmocní lidské mysli, do té doby, než jsou vymazány jinými symboly: „Iracionální systém ovládá silně i politický život: poslední světovou válku vyhrálo komunistické Rusko zároveň válku symbolů: podařilo se mu nejméně pro polovinu století distribuovat symboly Dobra a Zla... To je důvod, proč v evropském povědomí Gulag nebude moci nikdy zaujmout místo nacismu jako absolutního zla. To je důvod, proč lidé manifestují masivně, spontánně proti válce ve Vietnamu, a ne proti válce v Afghánistánu, napadenému Sovětskou armádou. Vietnam, kolonialismus, rasismus, fašismus, nacismus, Osvětim, ta všechna slova si odpovídají jako barvy a zvuky v Baudelairově básni, v každém případě umístěné mimo magický okruh absolutního zla, tohoto gejíru symbolů.“⁴²

3.3 Symbolická reprezentace

Obecně lze symbolickou reprezentaci charakterizovat jako manipulaci se symboly a vztahy mezi nimi, a to s využitím určitých pravidel a znalosti struktury těchto vztahů. V rámci této práce jde konkrétně o to, jaké reprezentace jsou vytvářeny v souvislosti s osobností

⁴¹ Edelman, M. (1985). *The symbolic uses of politics* (Chicago: University of Illinois Press), s. 12.

⁴² Kundera, M. (2002). „Poznámky inspirované Náměsíčníky“. Měsíčník pro literaturu a čtenáře 8/2002, s. 36.

Václava Havla a sametovou revolucí a jak se tyto obrazy projevují v postsocialistickém politickém diskurzu. V následujících kapitolách proto představuji teorie, skrze které lze zkoumané téma a oblast symbolické reprezentace uchopit.

K tomu, aby bylo možné pochopit principy a smysl symbolické reprezentace, je potřeba se nejprve detailněji zaměřit na proces samotné reprezentace, který rozpracovává sémiotika. Pojem reprezentace (něco, co zastupuje něco jiného) je v pojetí sémiotiky chápán jako proces označování, kdy slovo a systém znaků tvořící jazyk představuje symbolický znak. Proces označování – přiřazení znaku k jeho reprezentaci – lze jinými slovy popsat tak, že k určitému slovu je přiřazen určitý obraz. Symbolický svět tak existuje prostřednictvím znaků, které referují na základě sdílených hodnot k realitě.⁴³

Existují tři základní teorie, které různými způsoby uchopují proces reprezentace. Tyto tři základní perspektivy - reflexivní, intencionální a konstruktivistická – teoreticky ukotvují proces označování a vysvětlují to, jak je vytvářen symbolický systém. Tyto teorie jsou mimo jiné zajímavé tím, že reprezentují jedno z klasických sociálně vědních dilemat - První dvě teorie uplatňují redukcionistický přístup, zatímco třetí teorie usiluje o komplementaritu. Nejprínosnější se v kontextu této práce jeví komplementární přístup, proto je mu dále věnován větší prostor. Nejprve se však věnuji samotné problematice redukcionismu a komplementarity, a to z toho důvodu, že se domnívám, že popsat podstatu tohoto dualismu je důležitým teoretickým kontextem různých variant symbolické reprezentace. V následující podkapitole proto stručně představuji, o co jde v tomto tradičním dilematu.

---

⁴³ Hall, S. (1997). *Representation: cultural representation and signifying practices* (London: SAGE Publications), s. 15-21.

3.3.1 Redukcionistické versus komplementární pojetí

V sociálních vědách se většinou uplatňuje jeden ze dvou navzájem si konkurujících postojevých koncepcí – redukcionismus a komplementarita. Tyto dva přístupy odkazují k jednomu z tradičních sociálně vědních dilemat týkající se otázky vztahu mezi strukturou a jednáním, makro a mikro rovinou, objektivitou a subjektivitou. Zmíněné dualismy lze v sociálních vědách popsat obecnějším dualismem, který v sobě ty uvedené integruje. Jde o dualismus individualismu a holismu. V nejširším smyslu jde o propast mezi pozitivistickou a idealistickou tradicí. Jinými slovy jde o překonání dualismu mezi teoriemi jednání vycházejícími ze subjektivistických výchozích pozic a mezi teoriemi systémů vycházejícími z vnější výchozí pozice, tedy objektivistickými přístupy.⁴⁴

Snahy o propojení mikro roviny a makro roviny se začínají v koncentrovanější podobě objevovat v polovině 20. století. Tento přístup komplementarity se snaží překonat propast mezi strukturálním přístupem a přístupem z hlediska jednání. Podle zastánců tohoto přístupu strukturu nelze vnímat jako protiklad k jednání, protože jsou ve vzájemném vztahu. Struktury jako samostatné fenomény neexistují, jsou součástí lidského jednání a praktik. Na jednu stranu je lidské jednání strukturou umožňováno, na druhou je i omezováno. Struktura udává našemu jednání hranice a vymezuje nám „cestu“. Aktéři zahrnují struktury do svého jednání a struktury dodávají tomuto jednání určitou kontinuitu.

---

⁴⁴ Podrobněji o dilematu – jednání a struktura například:

Šubrt, J. (2008). Coleman, Collins, Giddens: Odlišné přístupy k teorii jednání v soudobé sociologii. In:

Šubrt, J. - Balon, J. eds., *Teorie jednání - jeden koncept, mnoho koncepcí* (Praha: FSV UK, FF UK).

Šubrt, J. - Balon, J. eds. (2008). *Teorie jednání - jeden koncept, mnoho koncepcí* (Praha: FSV UK, FF UK).

King, A. (2006). Struktura a jednání. In: Harrington, A. a kol., *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy* (Praha: Portál).

3.3.2 Reflexivní, intencionální a konstruktivistická teorie reprezentace

Reflexivní (makro) přístup vychází z toho, že reprezentace pouze napodobují (reflektují) významy, které již existují v reálném světě. Toto pojetí tak operuje s představou, že symbolický svět je zrcadlením světa skutečného. Jiné pojetí představuje intencionální (mikro) přístup, který pracuje s reprezentací v subjektivní rovině. Jinými slovy tvorba významu závisí na konkrétním autorovi.⁴⁵

Konstruktivistická teorie reprezentace pracuje s výkladem reflexivní a intencionální perspektivy, pokouší se o jejich integraci a určitý kompromis. Proti zmíněným dvěma přístupům se vymezuje především tím, že konzervaci významu prostřednictvím reprezentace nepřisuzuje struktuře, ani jedinci. Jedná se v podstatě o kompromis mezi makro přístupem, který reprezentuje reflexivní teorie, a mikro přístupem, který zastupuje intencionální perspektiva. Důležitou poznámkou je, že konstruktivistický přístup pracuje s principem determinovaného aktérství. Jinými slovy aktéři disponují symbolickou praxí, která obsahuje reprezentační systémy, prostřednictvím kterých dochází ke konstrukci významů. Nelze tedy říci, že významy konstruují sami aktéři, ale rovněž nelze říci, že významy jsou čistě produktem systém. Proces reprezentace je v logice této teorie chápán jako podpůrný mechanismus, jenž se podílí na institucionalizaci symbolického světa. Konstruktivistická teorie zastává pozici, kdy jsou veškeré procesy chápány interakčně. To znamená, že významům není přisuzována existence sama o sobě, ale v interakci systému a jedince. Ke konstrukci významů, jak popisuje Hall, dochází v několika fázích. Jednou z nich je proces signifikace, kdy dochází k tomu, že reprezentace organizují realitu do významových kategorií.⁴⁶

---

⁴⁵ Hall, S. (1997). Representation: cultural representation and signifying practices (London: SAGE Publications), s. 15-21.

⁴⁶ Tamtéž, s. 24-30.

Klasifikace reality prostřednictvím významových kategorií se děje rovněž za pomoci stereotypizace, kdy je vytlačována možnost jiného výkladu kategorie, než pro kterou byla zkonstruována. Jedná se o proces určité homogenizace významu. Smyslem tohoto mechanismu je přisoudit určité kategorii jedinou vlastnost. Princip konzervace významu prostřednictvím procesu stereotypizace je klíčovým mechanismem při označování reality. Konstrukce stereotypu má jeden důležitý moment (relevantní pro tuto práci), a to, že při uplatnění jiného výkladu dochází k vyloučení.⁴⁷ Tato poznámka je velmi důležitá v kontextu této práce, neboť konstrukce obrazu Václava Havla jako symbolu přechodu od totality ke svobodě (symbolu sametové revoluce) nese známky určité stereotypizace a následného vyloučení v případě jiného výkladu.

Ke konstrukci významu prostřednictvím reprezentace dochází v procesu kódování, kdy je význam nejprve vtisknut do znaku, aby byl následně v žádoucí podobě dekódován. Tento proces není arbitrární, ale děje se tak vždy v historicko-společenském kontextu. To vysvětluje, proč jsou mediální obsahy dekódovány určitým způsobem.⁴⁸

Z výše uvedeného vyplývá, že realita je v pojetí konstruktivistické teorie vytvářena již na úrovni reprezentace, kdy je význam produkován interaktivně v sociálním kontextu, který má jednu důležitou vlastnost, a to že je dynamický. Domnívám se, že tento atribut (dynamičnost) je nejvíce patrný právě nejen při změně politického režimu, ale i v postsocialistické praxi. Přestože lze předpokládat, že produkce významu prostřednictvím reprezentace v kontextu postsocialistické praxe vytváří hegemonné kategorie, jejichž dominantní výklad ostrakizuje jiné výklady. Nicméně ona dynamičnost umožňuje, že dominantní významy se mohou v tak proměnlivém procesu rekonstituovat a vytvářet buď opozice, nebo alternativy.

---

⁴⁷ Thompson, J. B. (1990). *Ideology and modern culture* (Stanford: Stanford University Press), s. 62-65.

⁴⁸Tamtéž, s. 62-63.

3.3.3 Symbolická reprezentace z perspektivy sociálně-konstruktivistické teorie

Teorie sociální konstrukce reality⁴⁹ představuje jednu z možných perspektiv, jak přistoupit k problematice symbolické reprezentace sametové revoluce. Zejména potom v té rovině, kdy realitu uchopujeme v prostoru symbolického světa. Podle teorie Bergera a Luckmanna patří mezi stěžejní distribuční kanály vědění ve společnosti média. Prostřednictvím analýzy mediálních sdělení tak můžeme zviditelnit to, jakým způsobem je s určitými symboly zacházeno a jak se určité významy konstituují a reprodukuji.⁵⁰ Podle Thompsona je charakteristickým prvkem symbolické konstrukce tzv. zvěcnění, kdy je určitý symbol nazírán jako časově neohraničený a v podstatě neměnný.⁵¹ V kontextu této práce je osobnost Václava Havla jako symbolu sametové revoluce předmětem zvěcnění, kdy dochází ke konzervaci určitých typů výkladů této reprezentace.

Klíčovou roli v tomto procesu hraje proces institucionalizace a legitimizace, jehož principy popisují Berger a Luckmann jako fázi nastavení určitých vzorců žádoucích výkladů a jejich následné ospravedlnění prostřednictvím legitimizačních praktik. Právě média umožňují tyto legitimizační praktiky šířit. Děje se tak prostřednictvím jazyka, který slouží v procesu legitimizace k vytvoření struktury a logiky určitého vzorce výkladu (jednání).⁵²

---

⁴⁹ Podrobněji k teorii sociálního konstruktivismu například:

Hubík, S. (1999). *Sociologie vědění. Základní koncepce a paradigmata* (Praha: SLON).

Kabele, J. (1996). Sociální konstruktivismus. *Sociologický časopis XXXII* (3).

Kaiserová, I. (2008). Sociální konstruktivismus Petera Bergera a Thomase Luckmanna (v zrcadle české sociologie). In: Šubrt, J. a kol., *Soudobá sociologie II* (Praha: Karolinum).

⁵⁰ Berger, P. L. - Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 55-58.

⁵¹ Thompson, J. B. (1990). *Ideology and modern culture* (Stanford: Stanford University Press), s. 60-61.

⁵² Berger, P. L. - Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 62-68.

V procesu legitimizace představují symboly a jejich reprezentace nejvyšší formu konstrukce reality. Symbolická reprezentace je obecně řečeno systematizovaný souhrn tradic v jeden kompaktní a logicky působící celek. Smyslem konstrukce reality za použití symbolického systému je vytvoření dojmu objektivnosti, danosti a přirozenosti.⁵³ V případě sametové revoluce byl zkonstruován symbol osobnosti Václava Havla, jenž reprezentuje obecně změnu režimu – přechod od totality ke svobodě. Tento výklad byl nejprve institucionalizován, poté legitimizován a následně dále reprodukován.

3.3.4 Diskurzivní pojetí a symbolická reprezentace

V pojetí Michela Foucaulta dochází k reprezentaci vědění skrze diskurz. Tento pojem v sobě kromě významové roviny obsahuje i mocenské vztahy. Protože cílem této práce je popsat jak se v postsocialistickém politickém diskurzu využívá symbol sametové revoluce k dosažení specifických politických cílů, je mocenský aspekt důležitým prvkem konstrukce symbolické reprezentace. Zjednodušeně řečeno chápe Foucault diskurz jako způsob reprezentace určitého tématu v konkrétním historickém kontextu.⁵⁴ Vědění je vždy formou moci a moc určuje, kdy a za jakých podmínek bude vědění aplikováno. Je to důležitější než otázka „pravdy“, protože vědění spojené s mocí nejen že předpokládá autoritu „pravdy“, ale má moc tuto pravdu vytvářet. Diskurzivní formace tak podporují určité režimy pravdy. Potom lze říci, že definice „pravdy“ je reálná ve svých reálných aplikacích.⁵⁵ Ideje, hodnoty a přesvědčení jsou systematicky zakotveny v kódech, jež jsou ve společnosti sdíleny (mimo jiné také prostřednictvím mediálních sdělení) a dále reprodukovány. Tyto kódy jsou nositeli informace o tom, co je a není

⁵³ Berger, P. L. - Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 95-96.

⁵⁴ Nekvapil, J. (2006). Úvodem k monotematickému číslu „Analýza diskurzu“. In: *Sociologický časopis*, Vol. 42, No. 2, s. 263 – 264.

⁵⁵ Hall, S. (1997). *Representation: cultural representation and signifying practices* (London: SAGE Publications, s. 32 - 33.

„normální“. V symbolickém světě tak představují „návody“ k tomu, jak rozlišit, co je v mezích „normálu“ a co se již od této normy odchyluje. Tento hodnotový systém je ustavován dominantní ideologií (dále jen přesvědčení)⁵⁶, který usiluje o to, aby jeho symbolický svět působil logicky a bezrozporně.⁵⁷

Podle Thompsona je přesvědčení symbolickým fenoménem. Na formování přesvědčení a jeho projevech se významným způsobem podílí právě symbolická reprezentace. Do své teorie rovněž zahrnuje mocenské vztahy, které se podle něj prolínají se symbolickými normami. Symbolické normy jsou potom různými způsoby aktivizovány v rámci sociálních sítí.⁵⁸

Thompson pracuje s přesvědčením také v rovině zdravého rozumu tzv. common sense, kdy jsou určité hodnoty chápány jako samozřejmé, nezpochybnitelné a všeobecně přijímané. Jinými slovy určité jednání je posuzováno z hlediska toho, zda naplňuje očekávání. Důležitým aspektem dominantního přesvědčení je, že s ním jedinci ve společnosti často dobrovolně a nevědomě kooperují. S tím také souvisí snaha o to, aby si dominantní přesvědčení udrželo status quo, a to tak, že je systematicky vytvářeno prostředí, kdy bude dosaženo common sense. Na udržení statusu quo se významným způsobem podílí mediální sdělení.⁵⁹

Dalším důležitým místem v Thompsonově teorii je uchopení přesvědčení z hlediska způsobů, jakými symbolická reprezentace mobilizuje význam a vytváří podmínky pro jeho konzervaci a reprodukci. Podle Thompsona je možné tyto způsoby klasifikovat a přiřadit ke každému určitou strategii symbolické konstrukce. V rámci této klasifikace je jedním z důležitých bodů legitimizace, která udržuje určité přesvědčení v dominantní pozici, a to tím, že se reprezentuje jako hodné podpory.

---

⁵⁶ V širším smyslu lze ideologii chápat jako přesvědčení či sociální normu.

⁵⁷ Burton, G. - Jiráček, J. (2001). *Úvod do studia médií* (Brno: Barrister & Principal), s. 288-290.

⁵⁸ Thompson, John B. (1990). *Ideology and modern culture* (Stanford: Stanford University Press), s. 83 – 85.

⁵⁹ Tamtéž, s. 92.

Jednou z funkcí legitimizace je již existující významy propojovat s významy novými, tak aby byl vytvořen dojem konzistence a autentičnosti. Další funkcí legitimizace je možnost předat určité přesvědčení nové generaci, která nebyla přítomná v době institucionalizace daného přesvědčení. Přenos na další generaci se realizuje především prostřednictvím normativů, které jsou úzce propojeny s již objektivovanými významy. Legitimizace používá tři základní strategie symbolické konstrukce. Patří mezi ně *racionalizace*, jejímž účelem je ospravedlnění, *univerzalizace* a *vysvětlení*, jehož funkcí je podpořit legitimizaci prostřednictvím zasazení do příběhu.⁶⁰

Výše uvedené nástiny teorií, které různými způsoby pracují se symbolickou reprezentací, slouží jako teoretický podklad k uchopení tématu práce.

---

⁶⁰ Thompson, John B. (1990). *Ideology and modern culture* (Stanford: Stanford University Press), s. 61 – 62.

4 METODOLOGIE

4.1 Analýza sdělení v souvislosti se smrtí Václava Havla

V rámci této kapitoly se zaměřuji na představení metodologie práce, kde se snažím stručně a výstižně shrnout o co práce usiluje, jaké prostředky byly zvoleny k dosažení stanoveného cíle a proč. Záměrem je prezentovat klíčové argumenty pro zvolené metody sběru, třídění a analýzy dat. Zároveň chci tyto metody stručně charakterizovat a prezentovat jejich výhody a nevýhody. Podrobnější popis volím z toho důvodu, aby prezentované výsledky výzkumu byly podloženy transparentně představenými postupy, které byly uplatněny.

Nejprve vymezuji předmět svého výzkumu. Následně specifikuji cíl práce a výzkumné otázky, prostřednictvím kterých usiluji o naplnění vytyčeného cíle. Poté se věnuji datovému materiálu a metodám jeho sběru. V této sekci se zejména zaměřuji na zdůvodnění výběru a formálnímu popisu materiálu, který byl předmětem analýzy. Součástí této podkapitoly je i detailní popis procedury třídění dat a výsledného vzorku. Zde rovněž uvádím jednotlivé kroky v rámci použitého softwaru MAXQDA. Nakonec představuji kvalitativní obsahovou analýzu, která byla při zpracování dat použita. Použitou metodu na úvod obecně charakterizuji, abych následně mohl představit její různé varianty a diskutovat použití konkrétnějšího modelu. Na tomto místě se rovněž zabývám principem kódování a obecně přístupem k analýze.

4.2 Vymezení předmětu výzkumu

Tématem předkládané práce je uchopení symbolu sametové revoluce politickými elitami. Tento symbol chápu jako princip politické kategorizace, kdy zpochybňování významu listopadových událostí často vede k exkluzi z nebo naopak inkluzi do politického společenství a připomíná význam národnosti a etnicity jako principu sociální a politické

organizace postsocialistických společností.⁶¹ Zároveň je na něj možno nahlížet jako na nástroj legitimizace a deligitimizace argumentů, myšlenkových směrů či politik. Předpokládám, že různá sdělení vyřčená ohledně osobnosti Václava Havla, který je v rámci této práce chápán jako hlavní symbol sametové revoluce, mohou být využívány například k tomu, aby došlo k posílení nebo oslabení pozic v politickém poli. Kdy se soustřeďuji především na sdělení vyřčená v souvislosti s Havlovou smrtí, která se týkají symbolického pole sametové revoluce, tedy například převratu, revoluce, demokratické tranzice, komunistické minulosti atd. Jako vhodná ukázka těchto sdělení může posloužit Klausův výrok:

„Významnou roli sehrál i svými konkrétními kroky, ve kterých vědomě a rozhodně podpořil ty z nás, kteří v roce 1989 neviděli jen druhý rok 1968 a jen druhý pokus o socialismus s lidskou tváří.“⁶²

4.3 Cíl práce a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumu je popsat instrumentální využívání osobnosti Václava Havla jako symbolu sametové revoluce v postsocialistickém politickém diskurzu. Konkrétně se zaměřuji na to, jak se v postsocialistickém diskurzu operuje se symbolem sametové revoluce, na příkladu toho, jak se jednotliví političtí aktéři vyjadřovali k osobnosti Václava Havla v období dvou měsíců od jeho smrti. U těchto vyjádření se orientuji především na symbolickou rovinu sdělení, která odkazuje k sametové revoluci. Pozornost je předně věnována rozdílům ve výpovědích mezi pravicovým a levicovým spektrem české politické scény. Zvlášť se poté ještě věnuji výpovědím Václava Klause, jehož osobnost jsem si vytyčil jako samostatnou kategorii. Důvod tohoto rozhodnutí spočívá ve vymezení Klause jako dlouhodobého Havlova odpůrce, jako

⁶¹ Verdery, K. (1999). *The Political Lives of Dead Bodies: Reburial and Postsocialist Change* (New York: Columbia University Press), s. 111.

⁶² Uhl, P. (2011). Lidská tvář Václava Havla. *Právo* 22. 12. 2011, s. 6.

jeho protipólu a prezidentského následníka. Kdy jsem předpokládal, že Klausova vyřčení vůči Havlovi budou mít instrumentální povahu a budou obsahovat části, kde se bude například snažit vůči Havlovi vymezit, aby nezůstal v jeho stínu.

Formulace výzkumných otázek směřuje k odhalení způsobu, jakým je v postsocialistickém diskurzu zacházeno se symbolem revoluce. Jeho specifické využití totiž v rámci politického pole umožňuje dosáhnout různých strategických cílů, které vedou k legitimizaci, delegitimizaci, kategorizaci atd. sebe i dalších politických aktérů. To je zde ilustrováno na příkladech sdělení o zemřelém Václavu Havlovi, neboť je předpokládáno, že právě zde bude probíhat symbolický boj. Důvodem je zejména fakt, že osoba Václava Havla zásadním způsobem ztělesňovala a stále ztělesňuje listopadový převrat v Československu.

Výzkumné otázky:

- 1) Jak je reprezentována smrt Václava Havla napříč politickým spektrem?
- 2) Jaké symboly jsou asociovány s Václavem Havlem ze strany pravicových politiků?
- 3) Jaké symboly jsou asociovány s Václavem Havlem ze strany levicových politiků?
- 4) Jaké významy připisuje Václav Klaus osobnosti Václava Havla?

4.4 Charakteristika datového materiálu

Jako materiál k analýze byly zvoleny různé typy sdělení prezentované, ať už písemně, nebo ústně kolem smrti Václava Havla, jehož osobnost je v rámci této práce chápána jako hlavní zástupce sametové revoluce. Tato událost byla zvolena z toho důvodu, že byly znovu akcelerovány diskuze o roli Václava Havla v rámci sametové revoluce. Především byly upřednostněny ty články, které operovaly

s osobností Václava Havla jako se symbolem sametové revoluce. Časový úsek byl vymezen na období dvou měsíců (18. 12. 2011 – 18. 2. 2012), a to z toho důvodu, že právě v tomto období vycházelo nejvíce článků na předmětné téma.

Rešerše pramenů byla provedena skrze internetové stránky <http://www.anopress.cz>, kde je možné skrze přihlášení z univerzitní knihovny získat volný přístup k databázi monitoringu médií. Tato databáze v sobě obsahuje možnost souhrnného prohledávání veškerých monitorovaných mediálních zdrojů (tisk, televize a rozhlas, internet, zpravodajství Mediafax).⁶³ Čímž jsem se dostal k potřebnému množství textového materiálu pocházejícího z denního tisku, televize a rozhlasu, jež se jevilo jako vhodné a dostatečné pro mé výzkumné potřeby.

Po vyhledání v databázi jsem mohl začít se zpracováním 655 textů pocházejících z celostátních deníků, rozhlasu a televizí. Základní jednotkou analýzy tedy byla mediální zpráva v textové formě, která pocházela z výše uvedených kategorií médií. Korpus mých dat obsahoval všechny zprávy z vybraných českých médií týkající se Václava Havla a jeho pohřbu. Zaměřil jsem se především na výroky, jež pronesli v tomto období političtí činitelé, a které se vztahovaly se k Havlově osobnosti.

Zdrojem dat byly konkrétně: *celostátní deníky* (Aha!, Blesk, Haló noviny, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Metro, Mladá fronta Dnes, Právo, Sport), *rozhlas* (Frekvence 1, Radio Impuls, Radiožurnál, Regina, BBC, Český rozhlas 6, ČRo Rádio Česko, Rádio Praha, Regionální stanice ČRO – Sever) a *televize* (ČT1, ČT2, ČT24, Nova, Prima Family, TV Barandov, TV Metropol).⁶⁴ S poznámkou, že bulvární deníky Aha! a Blesk byly z analýzy vyřazeny. Vyhledávání také nezahrnovalo časopisy, regionální deníky či regionální rozhlasové stanice, neb bylo

⁶³ Anopress. *Produkty a služby* (<http://www.anopress.cz/Web/PagesFree/Products.aspx>, 27. 3. 2013).

⁶⁴ Anopress. *Monitorované informační zdroje* (<http://www.anopress.cz/Web/PagesFree/Sources.aspx>, 27. 3. 2013).

předpokládáno, že se v nich nebude vyskytovat větší množství přímých výroků politických aktérů, než tomu je u celoplošných celostátních deníků, rozhlasu a televize.

4.5 Třídění dat v MAXQDA

Sběr a třídění dat bylo realizováno skrze CAQDAS (Computer assisted qualitative data analysis). Tento termín je běžně užíván pro analýzu kvalitativních dat, při které dochází k využití některého ze specializovaných počítačových programů. V rámci kvalitativní analýzy byla v posledních letech vyvinuta řada softwarů usnadňující třídění dat a podporující interpretaci textu.⁶⁵ Výhodou softwarové podpory je, že umožňuje rozfázovat jednotlivé kroky analýzy, tak aby byl analytický proces přehledný a minimalizovala se nežádoucí manipulace s textem. Použitím softwaru se stává analýza srozumitelnější a méně náchylná k chybám zapříčiněným lidským faktorem.⁶⁶ Tyto programy mohou umožnit efektivnější a rychlejší práci s větším množstvím dat v digitální podobě.

Základním nástrojem v pracovním prostředí těchto programů je kódování dat, kdy jsou jednotlivé části datovaného souboru označeny indexy (kódy), které si výzkumník stanoví. Indexování poté umožňuje výzkumníkovi rozřazovat části datového souboru dle jejich obsahu, respektive významu, vytvářet kategorie, koncepty a teorie.⁶⁷ Pro účely této práce byl využit software MAXQDA, který je jedním z vhodných programů ke třídění, kódování a interpretaci dat. Program je určen pro analýzu rozhovorů, zpráv, tabulek, on-line průzkumů, videí apod. Uživatelské rozhraní vně programu je strukturováno do čtyř oken (soustava dokumentů, soustava kódů, prohlížeč dokumentů a získané

---

⁶⁵ Fielding, N. - Mangabeira, W. – Lee, R. (2004). Computers and Qualitative Research: adoption, use and representation. *Social Science Computer Review (USA)*, 22 (2), s. 167-178.

⁶⁶ Weitzman, E. A. - Miles, M. B. (1995). Choosing software for qualitative data analysis: An overview. *Cultural Anthropology Methods*, 7, s. 1-5.

⁶⁷ Lewins, A. - Silver, C. (2009). *Choosing a CAQDAS Package - A working paper by Ann Lewins & Christina Silver* (http://www.umass.edu/issr/pdf/resources_CAQDAS.pdf, 18. 4. 2013).

segmenty), jež odrážejí základní pracovní oblasti v procesu kvalitativní analýzy dat a tím umožňují vcelku intuitivní ovládání pro výzkumníky, kteří jsou již seznámeni s pracovními standarty při této analýze.

Za účelem relevantního provedení třídění, kódování a analýzy dat v prostředí MAXQDA byly využity odborné materiály⁶⁸ a text Hejnala a Luptáka *Využitie CAQDAS pri výskume sekuritizácie*, publikovaný ve sborníku k Bezpečnostnímu fóru 2013. V následujících odstavcích popíši jednotlivé kroky třídění datového materiálu. A to proto, že se domnívám, že detailní popis postupu při vytváření výsledného souboru, který byl nakonec analyzován, je nedílnou součástí metodologické kapitoly.

Podoba výstupních textů z databáze Anopress (přesněji jejich automatická textová hlavička) umožňuje s pomocí automatického kódování časově nenáročné přiřazení atributů podle vlastního uvážení: datum, jméno autora, počet stran, název a typ média či náklad. Já jsem v mojí práci využil přiřazení názvu média k jednotlivým článkům z důvodu následné lepší přehlednosti. V následujících řádcích popíši postup, kterého jsem se držel při tomto automatickém kódování.

Zmíněná hlavička článku obsahuje i následující řádek „Zdroj: [název média]“. Vyhledal jsem tedy skrze MAXQDA všechny textové řetězce pojem „Zdroj:“. Velké první písmeno a dvojtečka za slovem byly použity jako parametr, který by měl minimalizovat, že MAXQDA vyhledá řetězce, které by obsahovaly význam tohoto slova v jiném smyslu, než chceme my (například v samotném textu a ne v hlavičce. Pomocí funkce *Analysis>lexical search* necháme tento řetězec vyhledat ve všech článcích a navolíme možnost *Case-sensitive*, která rozlišuje malá a velká písmena. Po zpracování požadavku nám MAXQDA nabídne tabulku s výskyty zadaného řetězce v datovém korpusu. Poté lze vytvořit nový kód s libovolným názvem, například *zdroj* a klikneme na tlačítko

---

⁶⁸ Tutoriály lze nalézt na <http://www.maxqda.com/service/tutorials>.

Autocode, vybereme kód *zdroj* a označíme možnosť kódovať *sentence* (tedy vetu). V ideálnom prípade by mělo platiť, že jeden text = jeden hľadaný reťazec (čož môžeme potom overiť v systéme dokumentů).⁶⁹

Následně aktivujeme všechny dokumenty a kód *zdroj* a exportujeme získané textové dokumenty ve formě tabulky v programu Microsoft Excel. Exportujeme také atributy našeho MAXQDA souboru. Data z obou tabulek propojíme a manuálně pročistíme. Tento soubor (s původními proměnnými/atributy a s novou proměnnou *zdroj*) následně opětovně importujeme do souboru s naším projektem MAXQDA (*Variables>import*). Tento postup lze aplikovat i u dalších proměnných.⁷⁰ A v poměrně krátké době jsme schopni si připravit tabulku se základní kategorizací všech spravovaných mediálních zpráv.

4.5.1 Výsledný datový soubor

Z původního počtu 655 mediálních sdělení vznikl po třídění v prostředí MAXQDA korpus 182 textů (celostátní deníky – 81, rozhlas – 27, televize – 74), které obsahovaly některý z druhů sdělení, jež spadaly do cílové oblasti mého zkoumání. Ke každému textu obsahujícímu tato sdělení byly přiřazeny patřičné kódy, díky nimž došlo k rozdělení získaných segmentů dle jejich významu, aktérů či jejich politické orientaci. Tímto procesem vznikly skupiny získaných segmentů, se kterými jsem mohl následně pracovat a zkoumat každou ze skupin samostatně, hledat mezi nimi spojitosti nebo je porovnávat navzájem.

4.5.2 Kódování

Aktéry jsem si v mém korpusu rozdělil podle kódů do několika skupin, a to na pravicové spektrum, levicové spektrum a osobnost Václava Klause, jehož jsem z pozice prezidenta, kterou v tu dobu

⁶⁹ Hejnal, O. – Lupták, L. (2013). Využitie CAQDAS pri výskume sekuritizácie. In: *Bezpečnostné fórum 2013 - Zborník vedeckých prací* (Bánská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB), s. 236 – 238.

⁷⁰ Tamtéž, s. 236 – 238.

zastával, analyzoval samostatně. Další soustavu kódů tvořil segment různých druhů symbolů, které byly v této souvislosti řečeny. Tyto dva segmenty, tedy politické aktéry a symboly, jež měly platnost už samy o sobě, jsem poté propojil a vyšlo mi, které symboly odpovídají daným aktérům. Což budu následně interpretovat.

4.6 Kvalitativní obsahová analýza

V předkládané práci byl uplatněn kvalitativní přístup, a to vzhledem k charakteru cíle a výzkumných otázek a v neposlední řadě i dat. Tento přístup je vhodný pro analýzy mediálních sdělení, kdy je důraz kladen na porozumění významů, symboliky a kontextu.

Konkrétně byla k analýze vybraných mediálních sdělení použita metoda kvalitativní obsahové analýzy. Obsahová analýza obecně představuje jednu z nejpoužívanějších metod u výzkumů, které nějakým způsobem operují s masovou komunikací.⁷¹ Jedná se o široce používanou kvalitativní výzkum techniku, v rámci které lze uplatnit tři základní přístupy: konvenční, řízenou, nebo sumativní. Hlavním rozdílem mezi jednotlivými přístupy je kódovací schéma a původ kódů. Sumativní obsahová analýza operuje s porovnáváním a počty klíčových slov nebo obsahů, po kterém následuje výklad podkladového kontextu. V tradiční obsahové analýze je kódování vyvozeno přímo z dat, zatímco u řízeného přístupu kódování vychází z teorií či relevantními výsledky výzkumů na dané téma.⁷² Vzhledem k tomu, že jsem se primárně inspiroval řízeným přístupem, v následujících odstavcích se věnuji především představení tohoto přístupu, jeho výhod a charakteristických znaků.

---

⁷¹ Schulz, W. aj. (1998). *Analýza obsahu mediálních sdělení* (Praha: Karolinum), s. 134.

⁷² Hsieh H. F. - Shannon S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qual Health Res*, No. 15(9), s. 1277-1288.

4.6.1 Řízená kvalitativní obsahová analýza

Řízený přístup se snaží zachovat některé prvky kvantitativní obsahové analýzy a rozšířit je do kvalitativního postupu. Hlavní myšlenkou tohoto přístupu je zachovat výhody kvantitativní obsahové analýzy vytvořené v rámci komunikační vědy a převést je a dále propracovat v rámci interpretačních kroků kvalitativní analýzy. Mayring v této souvislosti zdůrazňuje čtyři výhody řízené kvalitativní obsahové analýzy, přičemž za nejdůležitější považují to, že kategorie představují centrální prvek analýzy, kdy interpretace textu sleduje výzkumné otázky a operuje s kategoriemi, které byly pečlivě vybrány a revidovány v rámci procesu analýzy. To znamená, že v takto pojatém procesu existuje zpětná vazba. S tím souvisí další výhoda, a to spolehlivost a validita.⁷³ Tento přístup má totiž potenciál být intersubjektivní a umožnit skrze transparentní postup případné srovnání výsledků s jinými studii, a to především ve smyslu triangulace a kontroly spolehlivosti. Zmíněné dvě výhody pocházejí z kvantitativní obsahové analýzy a řízená kvalitativní obsahová analýza se je snaží zachovat a modifikovat do podoby uplatnitelné v rámci interpretačních postupů.

4.6.2 Centrální indukční kategorie

Jednou ze strategií řízeného přístupu je uplatnění centrálních indukčních kategorií. Parametry těchto kategorií jsou odvozeny z teoretických východisek a zároveň jsou v nich zohledněny výzkumné otázky, které určují aspekty textové materiálu. Kategorie mají orientační charakter a v analytickém procesu jsou odvozovány postupně. V rámci zpětné vazby jsou tyto kategorie následně revidovány, což vede k tomu,

---

⁷³ Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis [28 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1 (2) (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385>, 20. 4. 2013).

že je jejich počet snížen. Na konci procesu získáváme centrální kategorie, jejichž spolehlivost je podrobena kontrole.⁷⁴

4.6.3 Flexibilní použití kvalitativní obsahové analýzy

Právě řízený přístup je často aplikován v rámci politologických studií, které zkoumají daný problém prostřednictvím mediálních sdělení. Proto je předkládaný výzkum inspirován některými postupy uplatňovanými řízeným přístupem za použití induktivní strategie. Vzhledem k tomu, že v současné době můžeme nalézt mnoho variant pojetí řízeného přístupu je s tímto přístupem v analýze pracováno jako s vodítkem, nikoliv jako se striktním manuálem. Podle Mayringa se aplikace ryze řízeného přístupu jeví jako méně vhodná v případě, že určité části materiálu jsou variabilní a práce s kategoriemi by vedla k omezení. V těchto případech je doporučována kombinace s jinými kvalitativními postupy. Obecně lze říci, že uvažované metody by měly být přizpůsobeny na míru výzkumným otázkám a především samotným vlastnostem datového materiálu.⁷⁵

Dalším důvodem, proč volím „cestu inspirace“ je to, že v průběhu třídění dat se ukázalo, že s některými obsahy bude vhodnější pracovat spíše z perspektivy tradičního přístupu, neboť svým charakterem směřují spíše k upřednostnění kódování vycházející přímo z dat bez využití teorie. Metoda, která byla v reflexi charakteru datového materiálu použita, je kombinací tradiční a řízené kvalitativní obsahové analýzy, s tím, že řízený přístup převažuje. Hlavní výhodou kombinovaného přístupu je, že lze flexibilněji pracovat s datovým materiálem a vyrovnat se tak s hybridními obsahy. Dalším důvodem je snaha o flexibilní ale přitom systematickou analýzu.

---

⁷⁴ Mayring, P. (2000): *Qualitative Content Analysis* [28 paragraphs]. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research , 1 (2), Art. Dostupné na <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385> dne 20. 4. 2013.

⁷⁵ Tamtéž.

5 ANALÝZA MEDIÁLNÍCH SDĚLENÍ

5.1 Jak je reprezentována smrt Václava Havla napříč politickým spektrem?

Zkoumaná sdělení vyjadřující se k úmrtí Václava Havla napříč politickým spektrem se vyznačují podobným obsahem, až na výroky členů Komunistické strany Čech a Moravy, které stojí jako protipól ostatním. Celé pravicové spektrum ve svých vyjádřeních hovoří o odchodu velké osoby, jež svými činy dopomohla k přechodu Československa a následně České republiky mezi demokratické státy, k vybudování základních demokratických struktur a nasměrovala náš stát k prozápadní orientaci. Pro levicové spektrum v zastoupení České strany sociálně demokratické, s Havlem odešla osobnost, která ztvárňovala ideály demokracie a humanismu, člověk, jenž symbolizoval po roce 1989 pro většinu společnosti lepší časy, a vkládali v něj svoji důvěru. A také pro ně je reprezentantem hodnot, jako jsou – odvaha, slušnost a pravda. Druhou analyzovanou stranu z levicového spektra představuje Komunistická strana Čech a Moravy, které se svými výroky diferencuje od zbytku politického pole. Vzhledem k tomu, že Havel pro komunisty představoval ideový protiklad jejich politiky, ani jejich vyjádření neposkytují příliš kladné hodnocení pro Havlovu osobnost.

Podrobnější analýza vyjádření jednotlivých politických stran je zpracována v následujících kapitolách, které obsahují více specifické informace a mají detailnější strukturu.

5.2 Jaké symboly jsou asociovány s Václavem Havlem ze strany pravicových politiků?

Pokusím se nejprve vymezit ideový vztah mezi ODS, ve volbách dlouhodobě nejsilnější politickou stranou a Václavem Havlem, abych nastínil kontext, dle kterého jsme mohli očekávat určitou povahu

výpovědí. Havla lze chápat jako ztělesnění nepolitické politiky, kterou prosazoval, či jako antitezi popřevratového politického stranicví a také celého liberálně-konzervativního směru. Vznik ODS v roce 1991 se nesl v duchu nelibosti prezidenta Havla, jenž se snažil prosadit zachování Občanského fóra. Havel se následně nikdy netajil podporou liberálně-levicové nebo později zelené iniciativy, které se stavěly proti liberálně-konzervativnímu profilu ODS. Vždy stál proti světu nových středních vrstev a byznysu, jejichž mluvčím ODS byla. Nelze v těchto sporech hledat pouze osobní rozepře s Klausem.⁷⁶

V této části jsou interpretována sdělení pronesená členy pravicového spektra české politické scény: Občanské demokratické strany (ODS) a TOP 09. Nejčastěji se v obsahu sdělení vyskytuje spojitost s některou z podob demokracie, tranzice, boje proti komunismu či obligátní symbol „pravda a láska“. Je zde také vyzdvihován přínos Václava Havla směřující k prozápadní orientaci této země, spojený se vstupem do struktur Evropské unie a NATO. Jak dokládá výrok premiéra Nečase:

„Určitě bych řekl, že ten kurz, který nastolila československá, později česká politická reprezentace a po dobu prezidentství pana Václava Havla a s ním v čele, a to je kurz prozápadního směřování této země. To znamená nebýt žádný most mezi východem a západem, ale jednoznačně říci, tato země historicky, kulturně a civilizačně je součástí západního civilizačního okruhu. Tím, že vstupujeme do Evropské unie a do NATO, tak se vracíme do svého přirozeného společenství, kam historicky jsme vždycky patřili a kam jsme jenom po dobu zhruba padesáti let panování totalitních režimů v této zemi byli uměle vytrženi.“⁷⁷

⁷⁶ Pečinka, B. (2009). Václav Havel jako symbol ODS? *Revue politika*. 18. 4. 2009 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/92/>, 15. 4. 2013).

⁷⁷ ČT1 (2011). Zemřel Václav Havel. 18. 12. 2011.

Můžeme říci, že Nečas vidí Havlův odkaz ve třech oblastech: odkazu občanské odvahy a toho, že za svobodu má význam bojovat. Za druhé, že tím základním uspořádáním, ve kterém máme žít, je demokratický systém přes všechny jeho nedostatky, chyby a problémy. A za třetí, že tato země patří do západního civilizačního okruhu, že nemáme být mostem mezi východem a západem, ale že se skutečně máme navrátit tam, kam historicky patříme, to znamená k západní civilizaci. Přesto, že s ním jako politik v mnoha věcech nenašel společnou řeč, tak jeho respekt a obdiv k Havlovi vždy převažovali nad tím, s čím u něho nesouhlasil.

„Boj s totalitou nekončí ani v demokracii“⁷⁸, jako by tento výrok Přemysla Sobotky (ODS) charakterizoval další skupinu symbolů, které vyjadřují spojitost mezi Havlem a bojem proti komunismu. Jeho osobnost je zde často vykládána jako symbol odporu vůči komunismu, jako osoba, jež se zásadně zasadila o přechod z nesvobody do svobody a jejím nejcennějším odkazem je touha po svobodě a nesmiřitelnost vůči totalitám. Význam Havlovi osobnosti v neutuchajícím boji proti komunismu vyzdvihuje Sobotka také v prohlášení „pevně věřím, že s odchodem Václava Havla se nám tady nevrátí komunisti, protože to bych považoval za velkou tragédii“⁷⁹. Zde můžeme vidět užití symbolu, který Havel ztělesňoval. V tomto případě v kontextu boje proti současným politickým protivníkům odkazem na minulý boj “dobra a zla“. Další z výkladů Havla mu přisuzuje štítek, který představuje jakousi značku České republiky, v tom pozitivním slova smyslu, že jeho názory, jeho slova, on jako symbol, to vše mělo a má stále velkou váhu. S tím je tedy spojen význam Havla, jako představitele a reprezentanta České republiky v mezinárodním prostoru, kdy dochází k velmi kladnému hodnocení v této politické disciplíně. S jeho odchodem ztratil dle Karla Schwarzenberga z

---

⁷⁸ *Mladá fronta dnes* (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

⁷⁹ *Haló noviny* (2011). Zemřel bývalý prezident Havel. 19. 12. 2011, s. 1.

TOP 09 „český národ a celá Evropa nejvýznamnějšího Čecha dvacátého století“.⁸⁰

Celkové vyznění Schwarzenbergových vyjádření se opírá o vyzdvihování Havla jako nejvýznamnější české osobnosti dvacátého století, smysl boje za pravdu a lásku nebo sdělení vycházející z groteskosti situace, kdy Havlův pohřeb režíruje je úhlavní rival Klaus. Především je však v jeho vyjádřeních stavěn na piedestal výklad principu hesla „pravda a láska“. Schwarzenberg při projevu na Havlově pohřbu slibuje, že za pravdu a lásku budeme nadále bojovat, což představuje jeho ztotožnění s tímto symbolem, avšak po prohrané prezidentské volbě je využit tento symbol vůči němu, kdy ho Klaus přisuzuje vítězi prezidentských voleb, Miloši Zemanovi. Tyto volby se konaly právě dvacet let od doby, kdy byl zvolen prvním prezidentem České republiky Václav Havel, s nímž je slogan o pravdě a lásce spjat a můžeme zde u tohoto Klausova prohlášení shledat jeho potřebu se neustále srovnávat s fenoménem Václava Havla.

Toto heslo se také často objevuje například ve vyjádřeních předsedkyně Poslanecké sněmovny Miroslavy Němcové (ODS), která k Havlovým symbolům připojuje „to jeho věčko a vždycky to srdíčko pod podpisem, myslím, že to jsou ty dva symboly vítězství, ke kterému je potřeba mít také srdce, které nám dal a ty s námi zůstanou“⁸¹. Velkou část ze zde vyřčeného shrnuje Jiří Pospíšil (ODS) v jedné ukázce:

„Václav Havel je podle mého názoru vedle prezidenta Masaryka nejvýznamnější osobností moderních československých dějin. Celý život bojoval za svobodu a demokracii a Češi mu za svobodu do značné míry vděčí. Nebyl jen předním českým politikem, ale také světovým státníkem – těšil se obdivuhodnému

⁸⁰ NOVA (2011). Třídenní státní smutek a státní pohřeb prezidenta Václava Havla. 19. 12. 2011.

⁸¹ ČT 1 (2011). Václav Havel zemřel. 18. 12. 2011.

mezinárodnímu respektu. Ovlivnil tak životy nejen Čechů; měl vliv na demokratizační vývoj v celé střední a východní Evropě.“⁸²

5.3 Jaké symboly jsou asociovány s Václavem Havlem ze strany levicových politiků?

Při analýze výroků vyřčených levicovými politiky k osobnosti Václava Havla bylo nutné rozdělit toto levicové spektrum do dvou částí, vycházejících z rozčlenění mezi Českou stranu sociálně demokratickou (ČSSD) a Komunistickou stranou Čech a Moravy (KSČM). Vzhledem k tomu, že byl Havel v předchozích kapitolách označován jako bojovník proti komunismu, můžeme tušit, že ze spektra poslanců KSČM nepocházelo příliš kladných výroků na jeho osobu.

Z pohledu České strany sociálně demokratické se jeví většina sdělení k úmrtí Václava Havla jako by odcházel jejich ideový vůdce. Jsou to veskrze výroky, které Havla oceňují, vyzdvihují jeho morální hodnoty, boj za demokracii či vyvedení našeho státu z totality. Což naznačuje, že v rámci jejich politického úsilí se osobností Václava Havla zastřešují, hlásí se k odkazu sametové revoluce a následným hodnotám, které jsou jí připisovány. Tuto jejich činnost lze vnímat jako účelové zaštitění jejich politiky něčím, co vnímají jako legitimní. Představoval pro ně správného reprezentanta, jak řekl místopředseda poslanecké sněmovny Lubomír Zaorálek (ČSSD) „toho Čecha, který byl neustále přítomen ve světě. Byl tam před námi a my jsme vlastně všichni byli jakoby jeho vyslanci.“⁸³ Často sociální demokraté poukazovali na lidské hodnoty, které pro ně Havel zastupoval, což dokládá například výrok Bohuslava Sobotky předsedy ČSSD:

„Odvaha, slušnost a pravda patří do politiky i nyní. Jeho osobnost dokázala, že občanská odvaha, důsledné hledání

⁸² *Mladá fronta dnes* (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

⁸³ *ČT 1* (2011). Václav Havel zemřel. 18. 12. 2011.

pravdy, slušnost a lidskost měly v české politice velký význam už před revolučním rokem 1989 a mají ho i dnes. Václav Havel jako člověk i jako státník toto vše autenticky ztělesňoval.“⁸⁴

V tomto výroku lze ještě poukázat na možnou rozporuplnost Sobotkova popisu, že výše napsané kladné morální hodnoty měly v české politice velký význam už před revolučním rokem 1989. Což je velice problematické, v tom ohledu, že v období komunistického režimu se tyto hodnoty v české politice neobjevovaly. Nejspíše jde o odkaz do období demokratické první republiky a k hodnotám, které ztělesňoval T. G. Masaryk a k němuž se také často v souvislosti s Havlovou osobností odkazuje.

Velkým zastáncem Havlových myšlenek se ukázal i předseda Senátu Milan Štěch (ČSSD). Staví se proti tomu, když je někdy Havel líčen jako snílek, který se do politiky nehodil, on, vycházejíc z jeho vlastních zkušeností s Havlem, ho popisuje jako člověka, který se v politických mechanismech velmi dobře orientoval, politice výborně rozuměl a snažil se prosazovat, co pokládal za správné, avšak v realistické rovině. Dá se tedy říci, že ho charakterizuje jako velmi pragmatického politika. Havel pro něj ztělesňoval symbol demokracie a humanismu, který svou osobností stál jako protiváha k ekonomickému vnímání světa, jak dosvědčuje tento výrok:

„Zásadním způsobem napomohl návratu demokracie do Československa a tedy do České republiky. Svůj vysoký kredit na poli demokracie a lidských práv si udržel i po skončení svého prezidentského mandátu. Byla to autorita, která přispívala k vyvážení jinak převážně ekonomického vnímání světa.“⁸⁵

---

⁸⁴ *Mladá fronta dnes* (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

⁸⁵ *Mladá fronta dnes* (2011). Ticho a svíčky pro Havla. 19. 12. 2011, s. 1.

Za Štechovým využíváním Havlova symbolu můžeme hledat posílení politické pozice sociálně demokratického směru vůči směrům založeným na ekonomickém vnímání světa, jako například liberálního konzervatismu apod., které ztělesňuje na našem území například ODS.

Místopředsedkyně Poslanecké sněmovny Vlasta Parkanová (ČSSD) vidí v Havlovi personu, ve kterou lidé vložili po zhroucení totalitního režimu svoji důvěru, a stal se pro ně ikonou vyznačující lepší časy. Sama říká, že tato důvěra byla beze zbytku naplněna a Havel za lidi artikuloval ty nejušlechtilejší cíle. Jeho duch dokázal oslovit i ty, kteří se v éře jeho prezidentství teprve narodili, což dle ní vyznačuje, že „havlovský“ styl života i politiky a sdílení jeho hodnot bude ovlivňovat i další generace.⁸⁶ Výklad této pasáže může být založen na faktu, že Havel se těší značné popularitě mezi mladými lidmi a ztotožnění sociálních demokratů s jeho odkazem, může vést k posílení pozice ČSSD v oblibě u mladých voličů.

Dalším analyzovaným zástupcem levicového spektra českého politického pole byla Komunistická strana Čech a Moravy. Jak jsem již předeslal v úvodu kapitoly, mohli jsme očekávat z úst jejich zástupců nejrozporupnější výroky, oproti zbytku politické scény, která se prozatím reprezentovala, až na výjimky kladnými vyjádřeními k Havlově osobě. Ani v jednom z vyjádření členů KSČM nezazněly termíny, které se jinak napříč politickým polem veskrze stále opakovaly, tedy demokracie, svoboda, odvaha, pravda, prozápadní směřování apod.

Jednou z oblastí, kdy se o KSČM v období Havlova úmrtí mluvilo v médiích, byla neúčast čtyř poslanců KSČM na pietním shromáždění v Poslanecké sněmovně, konaného k uctění památky Václava Havla. Poslanec Pavel Hojda (KSČM) odůvodnil svoji neúčast tím, že Václava

---

⁸⁶ *Mladá fronta dnes* (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

Havla nepovažuje za svého prezidenta, což opodstatnil vzájemným neuznáním, jak z jeho strany, tak z Havlovy strany. Dle Hojdy Havel nikdy nejednal s KSČM, i když byli po celou dobu zastoupeni v Poslanecké sněmovně. Místopředseda KSČM Stanislav Grospič, další z těch, kteří se piety neúčastnili, říkal, že když bude hodnotit Havla jako politika, tak je pro něj kontroverzní osobou, jehož působení nepovažuje za něco výrazně pozitivního.⁸⁷ Všichni, co se na pietu nedostavili, se vyjádřili k neúčasti s tím, že mají své osobní důvody, které jsou nepřekonatelné a jejich účast by proto byla pokrytecká. Vyjádření, že Havel s KSČM nikdy nejednal a s tím spojené neuznání Havla jako legitimního prezidenta, vykazuje Hojdovu snahu poukázat na pozbytí funkce nadstranickosti u Havlova prezidentského úřadu, kdy upřednostňoval jednání s jinými politickými aktéry, na úkor KSČM.

S formulací názoru na Havla jako kontroverzní osobnost vystoupil i předseda ÚV KSČM Vojtěch Filip, který poukazuje na nutnost objektivního hodnocení a kritizuje jeho zpronevření humanitním ideálům, jež jinak prohlašoval. Zde je ukázka z tohoto prohlášení:

„Jeho slova směřovala k ideálu humanity, kroky které dělal a podporoval, však nešly vždy stejným směrem. Nejvíce se svým proklamovaným ideálům zpronevěřil, když protiprávní napadení Jugoslávie roku 1999 označil za humanitární bombardování.“⁸⁸

Zmínka o tzv. humanitárním bombardování Jugoslávie v roce 1999 se objevuje v prohlášeních vícekrát a je na ni kladen apel, jenž by měl Havla zbavit nálepky ochránce lidských práv a jakéhosi mírotvůrce. S dodatkem, že tento jeho akt ho měl dle komunistů v očích reálně uvažujících lidí, zcela odepsat. Význam výroků o humanitárním bombardování je analyzován na konci této kapitoly.

---

⁸⁷ *Právo* (2011). Smutek a kýč. 20. 12. 2011, s. 6.

⁸⁸ *Haló noviny* (2011). Zemřel bývalý prezident Havel. 19. 12. 2011, s. 1.

Místopředseda KSČM Stanislav Grospič například také velice kriticky hodnotí Havlova prohlášení z roku 1989 a jeho kroky před rozpadem Československa. V roce 1989 dle něj neřikal lidem pravdu. Věděl o tom, jaké politické a ekonomické změny se v Československu chystají a lidé jeho slibům uvěřili. On však sliboval to, čím byl vázán těm, kteří pak v následujících letech stáli v čele společnosti. Těmito prohlášeními se snaží o znevěrohodnění Havlova symbolu, přisuzuje mu nečestnost a lhavost, což by mohlo u veřejnosti způsobit jeho diskreditaci. Dále Grospič dává Havlovi za vinu konec společného státu Čechů a Slováků.⁸⁹ Je jistým faktem, že rozdělení Československa na počátku devadesátých let vyvolává stále rozporuplné názory veřejnosti na tento akt a Havel v něm sehrál jistou roli. Grospič této situace využívá v označení Havla jako hlavního viníka, při čemž může předpokládat, že toto označení povede opět k oslabení Havlovy symbolické hodnoty.

Někteří z politiků KSČM se snažili poukázat na rozlišení toho, že Havel bojoval s totalitou, nikoliv s KSČM. Neboť ta vznikla na základě distancí od některých praktik své předchůdkyně a je tudíž vrcholně demokratickou stranou a domnívají se, že radikální levice, pokud prosazuje své zájmy demokratickými cestami, do politického spektra patří. Poslanec Jiří Dolejš (KSČM) nezpochybňuje Václava Havla jako symbol změn, které přišly po roce 1989, ale pokládá si otázku, zda je tím výstižným symbolem pro všechny nebo aspoň pro většinu obyvatel naší republiky. Zde můžeme vidět, že Dolejš se svým výrokem snaží o zpochybnění tohoto symbolu, který oslabuje pozice KSČM, aby dosáhl posilnění těchto pozic. V debatě s Jiřím Pospíšilem zpochybňuje Havlovu důvěryhodnost ve funkci prezidenta a popisuje ho slovy: „on jako svobodný intelektuál, umělec samozřejmě byl velmi důvěryhodný, ale jakmile naplňoval politický mandát prezidenta, tak

---

⁸⁹ *Haló noviny* (2011). Pamatují průvod, jaký Praha nepamatuje. 27. 12. 2011, s. 11.

už prostě vznikaly situace, kdy ta důvěryhodnost šla dolů, viz jeho vztah k NATO, zásahu Aliance v Bělehradu a tak dál a tak dál.⁹⁰ I přes uznání jakési Havlovy důvěryhodnosti, poukazuje Dolejš na problematické kroky Havlova prezidentství. Tyto kroky zastupují politická témata, na která měla KSČM vždy negativní pohled, ať už to je členství v Severoatlantické alianci či její angažování proti nečlenskému suverénnímu státu. Dolejš se tedy opět pouze snaží o snížení Havlova symbolického kapitálu, skrze sporné momenty Havlova vládnutí.

5.4 Jaké významy připisuje Václav Klaus osobnosti Václava Havla?

Václava Havla i Václava Klause můžeme ve všeobecném politickém diskurzu posledních dvaceti let považovat za významné osoby, jejichž politické činy znamenaly mnohé pro určování směr, kterým se bude Česká republika ubírat. Interpretaci Václava Klause, jako samostatné kategorie, jsem si vybral záměrně z důvodu aktuálnosti nedávných prohlášení⁹¹, které pronesl Klaus na Havlovu adresu. Klause považuji za samostatnou kategorii, neboť i přes propojení s ODS, na něj lze nazírat jako na jednotlivého aktéra. Jeho významnost v tomto zkoumání určuje jim vykonávaná prezidentská pozice, kterou převzal po Havlovi a lze předpokládat, že sdělení, která řekne mhou být přínosná pro mé šetření. Je velice pravděpodobné, že Klaus se bude snažit vůči Havlovi nějak vymezit, aby nezůstal pouze v jeho stínu.

Klausova vyjádření k Havlovu úmrtí dobře shrnuje následující úryvek. Jedná se o několik vět, kterými Václav Klaus zakončil svůj projev na smutečním shromáždění k uctění Václava Havla:

⁹⁰ ČT1 (2011). Jak uctít památku Václava Havla. 20. 12. 2011.

⁹¹ Viz např. IDNES (2013). *Extrémní levičák Havel bořil řád, řekl Klaus polskému deníku* (http://zpravy.idnes.cz/extremni-levicak-rekl-klaus-o-havlovi-d8q-domaci.aspx?c=A130211_082217_domaci_jw, 18. 4. 2013).

„Václav Havel – prezident, politik intelektuál, umělec, člověk – zemřel. Jeho dílo, jeho myšlenky, jeho odkaz a jeho příklad s námi zůstávají. Je na nás všech, abychom v nich hledali ponaučení a inspiraci, abychom se s nimi uměli vyrovnat a využít je jak pro sebe samé, tak pro celou naši zemi a její budoucnost.“⁹²

V této části projevu můžeme identifikovat, že bychom všichni v sobě měli uchovávat odkazy, které nám tu Havel zanechal. A které odkazy to jsou? Odkazy se dají rozdělit do dvou kategorií – první vypovídá o Havlově činech, které měly spojitost se sametovou revolucí, a druhá část popisuje Havlovy atributy, které utvářely jeho lidský obraz a které bychom měly zachovat a odnést si je do budoucnosti.

První kategorie spadající spíše k Havlovým charakteristikám či činům - spjatým se sametovou revolucí - musí zřejmě obsahovat část, kde je Václav Havel označen jako „symbol novodobého českého státu“. Avšak ještě větší důraz dával Klaus na použití přívlastků „vůdčí osobnost sametové revoluce“ a „symbol boje za demokracii a lidská práva“, které se v příspěvcích častokrát opakovaly. Klaus pak mimo jiné ve svém projevu řekl, že „s Havlovým jménem zůstane navždy spojena sametová revoluce i obnovení svobody a demokracie v zemi“.⁹³ S tím je spojen další Klausův výrok, „Významnou roli sehrál i svými konkrétními kroky, ve kterých vědomě a rozhodně podpořil ty z nás, kteří v roce 1989 neviděli jen druhý rok 1968 a jen druhý pokus o socialismus s lidskou tvář.“⁹⁴ Zde sice může Klausův výrok vytvářet dojem, že tu byla nějaká skupina občanů, kteří ve změnách roku 1989 očekávali jen nástup dalšího roku 1968 a socialismu s lidskou tvář. Nepřímo tím ale nejspíš poukazuje na Chartu 77 a Občanské fórum. Je totiž nutné si uvědomit, že mezi obrodným procesem v Komunistické straně v československé společnosti od roku 1968 až do revoluce vede jeden proud od Charty 77, přes

---

⁹² Nova (2011). Poslední cesta Václava Havla na Pražský hrad. 21. 12. 2011.

⁹³ ČT1 (2011). Vladislavský sál: pieta za Václava Havla. 21. 12. 2011.

⁹⁴ Uhl, P. (2011). Lidská tvář Václava Havla. *Právo* 22. 12. 2011, s. 6.

Občanské fórum až po porevoluční události. Každá událost či stav společnosti se vyznačoval diferencí od té minulé a jiné byly i ideje, které je provázely. Přesto Klaus tímto sdělením veřejně prohlásil a uznal váhu disidentského hnutí a Charty 77 a zároveň jakousi statečnost občanského protestu, kde významnou roli sehrál Václav Havel jako lídr sametové revoluce.

Dalším možným výkladem tohoto sdělení může být, že se snaží legitimizovat do role jednoho z těch revolucionářů, kteří “věděli“, co bude následovat v dalších, dnech, měsících, letech po revoluci.

Pod druhou kategorií spadají vyjádření o charakterech Havlovy osobnosti, které bychom v sobě měli dle Klause uchovat a poučit se skrze ně pro budoucnost. V těchto vyjádřeních lze často nalézt shodu s výroky zahraničních politických představitelů. Ti Havla oceňují za jeho nasazení za svobodu a demokracii a považují ho za významného zastávce lidských práv. Příkladem takových výroků je vyjádření premiérky Slovenska Ivety Radičové či komentář předsedy Evropské komise José Barrosa:

„Jeho slova zarezonovala celým světem. Václav Havel se nejen jako dramatik, ale také jako politik podepsal významným způsobem pod podobu našeho světa. Bojovník za lidská práva. Člověk s obrovským srdcem. Jeho známá řeč v americkém Kongresu zarezonovala celým světem a bylo to určitě právě proto, že on budoval celou svoji kariéru i vizi politiky na občanském principu a na dodržování občanských a politických svobod. Věděl, že bez nich je člověk zneužívaným nástrojem v rukou nečisté politiky a autoritářství.“⁹⁵

---

⁹⁵ *Mladá fronta Dnes* (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

„Havel byl „šampionem demokracie“. Jméno Václava Havla zůstane navždy spjato se znovusjednocením Evropy a šířením jejich hodnot do střední a východní Evropy.“⁹⁶

Ve výroku Ivetty Radičové můžeme například hledat spojitosti se slovenským politickým skandálem kauzou Gorila, která se na veřejnosti objevila přibližně ve stejné době, jako je datování tohoto citátu. Radičová s odkazem na čistou neautoritářskou politiku využívá Havlova symbolu a ztotožňuje se s vykonáváním takové politiky, čímž může mimochodem dávat najevo její postavení a názor na korupční chování jiných politických aktérů.

V Barrosově komentáři je možné hledat paralelu mezi Havlem a Klausem, kde Havel dle předešlého výroku figuroval jako postava, která se významně podílela na znovusjednocení Evropy. Na druhé straně stojí Klaus, který je znám svými euroskeptickými názory a může působit spíše jako rozvraceč Evropské unie.

Obsah Klausových výroků o Havlovi v této kategorii lze charakterizovat tím, že přikládal u jeho osobnosti velkou váhu pojmům: svoboda, odvaha, boj za pravdu, odhodlání, přinášení obětí. Můžeme tedy říci, že se jedná především o morální vlastnosti, které jsou společností chápány jako ctnostné. Především je zde kladen apel na výraz svoboda, v několika různých variacích. Ať už se jedná o obranu svobody občanů, která by se měla stát opět zásadním politickým tématem či je zde chápána svoboda, jako hodnota „které stojí za to přinášet oběti, a že za pravdu, je-li o ní člověk přesvědčen, má smysl podstoupit zápas i s osobními riziky“.⁹⁷ V tomto prohlášení můžeme spatřit, pro Klause, případné ospravedlnění jeho názorů o Evropské unii nebo globálním oteplování, protože jeho názory na tato témata nepatřily

---

⁹⁶ *Haló noviny* (2011). Minuta ticha za Havla. 19. 12. 2011, s. 2.

⁹⁷ *TV Metropol* (2011). Česká republika se dnes naposledy rozloučila s exprezidentem Václavem Havlem. 23. 12. 2011.

mezi příliš populární či nekorespondovaly s hlavním názorovým proudem a on přesto zastával tyto názory s pevným přesvědčením. Další z výkladů svobody spočívá v myšlence, že svobodu je snadné ztratit, když o ni nedostatečně pečujeme. „A že jediné demokracie umožňuje svobodný život jednotlivce a materiální i duchovní prosperitu země. Neodchází myšlenka, že svoboda je univerzální princip, a že berou-li ji komukoliv a kdekoliv, ohrožuje to i svobodu naši.“⁹⁸ V tomto úryvku lze najít Klausovo ztotožnění s pojmem svoboda, v jeho případě, především s následným prosazováním materiální prosperity země. Což usuzuji z Klausova ekonomického vzdělání a jeho zásluhách na ekonomické transformaci v Česku v devadesátých letech.

5.4.1 Kladné hodnocení Havlovy osobnosti u Klause?

Rád bych se nyní vyjádřil k možným důvodům, proč všechny výroky Václava Klause na osobu Václava Havla vyznívaly veskrze kladně. Dalo by se předpokládat, že jistá rozporuplná minulost těchto dvou politických aktérů vyvolá určitá negativní hodnocení na druhou osobu. To se však nestalo. Příkladám to politické funkci Václava Klause v dané době, kdy zastával funkci prezidenta. Bylo by nejspíš nepatřičné tomuto postavení, aby nechal promluvit své emoce do jeho vyjádření formulovaných pro veřejnost. Přispěly k tomu nejspíš také okolnosti ohledně smrti, státního smutku apod. Dalším možným výkladem je, že Klaus volil takovéto výroky, protože díky nim mohl očekávat podporu od truchlících davů. Katherine Verdery ve své knize *The Political Lives of Dead Bodies* píše o tom, že situace pohřbu a truchlení je politicky velmi dobře využitelná událost, neboť trauma, smutek a nostalgie mají vysoký mobilizační potenciál, kdy se ze zástupu truchlících stane alespoň na chvíli jedno velké společenství, které lze snadno politicky manipulovat.⁹⁹ A Klaus

---

⁹⁸ Český rozhlas 6 (2011). Lidé se dnes rozloučili s Václavem Havlem. 23. 12. 2011.

⁹⁹ Verdery, K. (1999). *The political lives of dead bodies – Reburial and Postsocial Change* (New York: Columbia university press), s. 118.

mohl svými vhodně volenými výroky dostat truchlící masy na svoji stranu a získat jejich podporu.

A jak se zdá z vyjádření Václava Klause z poslední doby, tak promlčecí lhůta „o mrtvých jenom dobře“ již vypršela. Odkazuji tímto na jeho výroky uvedené v rozhovoru pro polský týdeník *Do Rzeczy* z února letošního roku, ve kterých označil Václava Havla za extrémního levičáka, jenž bořil existující řád. Jak ilustruje následující úryvek z rozhovoru:

„Václav Havel (a jeho specifická ideologie, pro kterou nemám lepší název než havlismus) byl absolutně jiný svět. Trh nazýval hokynářstvím, místo demokracie chtěl elitářskou postdemokracii, místo konzervatismu a tradičních hodnot prosazoval modernistické boření existujícího lidského řádu. Byla to spíše ozvěna francouzského jakobínství než britský konzervativní princip klasického liberalismu. Bylo to extrémní levičáctví.“¹⁰⁰

Tyto Klausovy výroky svědčí o tom, že doba, ve které se truchlilo a použití kritických verdiktů na Havlovu osobu přinášelo nevoli společnosti, již skončila a on mohl začít těžit z toho, že se již Havel nemůže vůči jeho výrokům bránit. V prohlášení k tomuto rozhovoru se Klaus vyjádřil, že tyto výroky považuje za správné a pravdivé, že to jsou věty, které říká již po dlouho dobu, ne-li dokonce desetiletí.¹⁰¹ Pro shrnutí si uveďme – Klaus byl prezidentem deset let, prezidentský úřad převzal přibližně měsíc potom, co skončil mandát Havlovi. Po Havlově úmrtí se o něm vyjadřoval pouze v kladných intencích a význam svého předchůdce velmi ocenil, ale s odstupem času se o něm opět vyjadřuje s negativním, osočujícím nádechem. Máme zde tedy období, kdy v Česku vládł smutek

¹⁰⁰ Lidové noviny (2013). *Havlova éra? To byla ozvěna jakobínství a extrémní levičáctví, řekl Klaus*. (http://www.lidovky.cz/havlova-era-to-byla-ozvena-jakobinstvi-a-extremni-levicactvi-pritvrzuje-klaus-19b-/zpravy-domov.aspx?c=A130210_140900_In_domov_khu, 18. 4. 2013).

¹⁰¹ Lidové noviny (2013). *Klaus se za slova o Havlovi nestydí, považuje je za pravdivá*. (http://www.lidovky.cz/klaus-se-za-slova-o-havlovi-nestydi-povazuje-je-za-pravdiva-p4d-/zpravy-domov.aspx?c=A130214_123150_In_domov_mpr, 19. 4. 2013).

a kritická vyjádření k Havlově osobnosti, znamenala skoro ostrakizaci ze společnosti a Klaus se o Havlovi vyjadřuje pouze v pozitivním smyslu. Poté přijde období, kdy truchlení ve společnosti z větší části odezní a Klaus se začne posmrtně o Havlovi arogantně vyjadřovat.

5.5 Masarykův odkaz

Jedním z relativně často objevovaných sousloví, vztahujících se k Havlovi, byla různá srovnání, přirovnání nebo souvislosti spjaté s osobou Tomáše Garrigua Masaryka, prvního prezidenta Československé republiky. Většina textů se týkala především porovnávání aktů a rituálů týkajících se samotného pohřebního aktu. Mezi nimi však šlo také nalézt několik vztahujících se k významnosti pro náš stát. Madeleine Albrightová o Havlovi prohlásila:

„Jako vězeň konfrontoval své věznitele pravdou, protože kolaboraci považoval za odpornou. A naději za mocnější než jakoukoliv zeď. Jako prezident vdechl nový život nejen této republice, ale také hluboce zakořeněným tradicím humanismu Komenského a Masaryka.“¹⁰²

V časovém horizontu okolo Havlova pohřbu docházelo na půdě vlády k diskuzím ohledně přijetí zákona o zásluhách Václava Havla a i přes odmítavý postoj poslanců KSČM došlo ke schválení zákona. Ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil (ODS) obhajoval přijetí tohoto zákonu tím, že zákony jsou nejen proto, aby stanovovaly určitá pravidla, ale vyjadřují i určitou hodnotovou orientaci společnosti a premiér vlády Petr Nečas (ODS) toto tvrzení podpořil tím, když řekl, „že vláda si je vědoma výjimečnosti Václava Havla, a to nejen jako prezidenta, ale i jako morální autority, a právě proto ho chce zařadit po bok prezidentů Tomáše

---

¹⁰² *Právo* (2011). Poklonili se i Clintonovi a Albrightová. 27. 12. 2011, s. 2.

Garrigua Masaryka a Edvarda Beneše.“¹⁰³ Následně přijatý zákon zní: „Václav Havel se zasloužil o svobodu a demokracii.“

Masarykova a stejně tak i Havlova osobnost je chápána jako symbol demokracie. Přijetí zákona, který legislativně zpečetuje Havlovy zásluhy, vzniklo na popud poslanců z ODS, kteří se tím ztotožňují s Havlovým přínosem pro tento stát. A v odkazu na jeho přínos chtějí dosáhnout legitimizaci svoji politiky na základech hodnot svobody a demokracie. Jejich jednání může vycházet z touhy získat od lidu podporu díky tomuto aktu. Neboť návrh zákona přišel neprodleně po Havlově smrti. Čímž opět odkazují na možnost snadné politické manipulace s davy v době smuteční události.¹⁰⁴ Na druhou stranu komunisté odmítnutím tohoto zákona, a tím i odmítnutím symbolu Václava Havla, jako bojovníka za svobodu a demokracii, se snažili o to, aby Havel nezískal ještě větší významovou hodnotu a tím nezastával jako antikomunistický symbol ještě větší akční potenciál, kterým by mohlo dojít ke snahám o delegitimizaci jejich politiky.

5.6 Shrnutí

Ve většině zkoumaných příspěvků se aktéři ztotožňovali s ideami Václava Havla. Uznávali ho jako legitimního vůdce, který svými činy pomohl k návratu České republiky mezi země prozápadního ražení. Ztělesňoval pro ně hodnoty, jež mají kladný společenský význam – odvaha, přinášení obětí, boj za svobodu, hledání pravdy apod. Často dochází ke sloučení Havlova jména s principem boje za svobodu v roce 1989 a je označován za symbol této revoluční doby. Výroky opětovně obsahují symboliku Havlova boje proti komunismu a proti totalitě.

V průsečíku politických stran Občanské demokratické strany, TOP 09 a České strany sociálně demokratické jsem našel názorovou shodu,

¹⁰³ Prima TV (2011). Vláda ČR vyhlásila státní smutek. 19. 12. 2011.

¹⁰⁴ Verdery, K. (1999). *The political lives of dead bodies – Reburial and Postsocial Change* (New York: Columbia university press), s. 118.

kteřá nevykazovala zásadní rozdíly mezi jednotlivými partajemi. Osobnost Václava Havla pro ně ztělesňuje symbol revoluce, představitele demokracie a boje za svobodu. Ve svých výročích se ztotožňují s Havlovým prozápadním myšlením a šířením jeho hodnot. A oceňují jeho významnost pro začlenění naší země do Evropské unie a Severoatlantické aliance.

Tato názorová shoda v pojetí symbolu Václava Havla u těchto aktérů se dá interpretovat jako snaha o vytěžení politického kapitálu, který chtějí získat s využíváním symbolu Václava Havla a tím dosáhnout legitimizace jejich politik.

Na druhou stranu, jediný politický aktér, který prosazoval názory v rozporu se zbytkem politického spektra, byla Komunistická strana Čech a Moravy. Reprezentanti této partaje se stavěli svými názory do opozice oproti zbytku politického pole. Tuto situaci si lze vysvětlit tím, že vzhledem k jejich stranické ideologii, nemohli z Havlova symbolického kapitálu těžit. Naopak se snaží o jeho znevážení, což by mělo vést k posílení jejich mocenského vlivu, neboť Havlův symbol lze vyložit jako antikomunistický. Z čehož plyne, že jeho užívání v politickém diskurzu oslabuje postavení KSČM v politické soutěži.

Nebyla zde žádná zmínka o tom, že by uznávali Havlovy názory jako významné pro vývoj České republiky. Spíše se vůči jeho názorům ohrazovali a kritizovali jeho politiku. Jejich posuzování vycházelo především z požadavku objektivního hodnocení Havlovy osoby, pod čímž si však lze představit hodnocení, dle politické doktríny jejich strany. Někteří představitelé strany prohlásili, že Havla nepovažovali za svého prezidenta a nezúčastnili se pietní shromáždění v Politické sněmovně, čímž dali jasně najevo pohrdání Havlovou osobností. Snaží se o zneuznání Havlovy pozice v roce 1989, kdy ho osočují ze zavádějících slibů, které dával společnosti, především v politické a ekonomické oblasti.

Domnívám se, že se snaží těmito výroky znevážit Havlovu autoritu a jeho význam pro sametovou revoluci, aby díky tomu posílili svůj politický kapitál.

Některé z výroků členů KSČM se vyznačují kritikou Havlových činů, v době kdy zastával prezidentskou funkci, jedná se především o jeho vztah k Severoatlantické alianci či dle nich protiprávního napadení Jugoslávie v roce 1999, které Havel označil za humanitární bombardování.

Ve výzkumu se ukázalo jasné rozložení politického pole, dle toho, jak se jednotliví aktéři vyjadřovali na adresu zemřelého Václava Havla a využívali jeho symbol. Ve vyjádřeních došlo k názorovému souladu tří politických stran, dvou z pravicového spektra politiky (ODS a TOP 09) a jedné z levicového spektra (ČSSD). Oproti nim stojí názorově vyhraněná KSČM z levicového pole.

Pro Václava Klause jsem stanovil zvláštní kategorii, protože jsem ho zkoumal z pozice Havlova nástupce a dlouhodobého názorového oponenta, nikoliv jako bývalého člena ODS. I přes možné názorové nebo osobnostní rozpory, které mezi Havlem a Klausem panovaly, se výsledek analýzy ukázal téměř shodný se stranami z první skupiny (ODS, TOP 09, ČSSD). Avšak, jak jsem psal už výše, Klausovy názory na Havla se po určité době od jeho smrti vrátily zpět do původního stavu před jeho úmrtím a vyznačovaly se negativními konotacemi, kterými se snažil zaujmout a vystoupit z Havlova stínu.

6 PROBLEMATIKA ČESKÉHO ANTIKOMUNISMU

Cílem této podkapitoly je podat základní vysvětlení vztahující se k pojmu „antikomunismus“. Budu ubírat především postupem mapování antikomunistických politických postojů v oblasti české politiky po roce 1989, s největším zaměřením na vývoj po roce 2000. První část kapitoly se zaměřuje především na teoretické vymezení antikomunismu a jeho následné uplatňování v porevolučním období. Druhou část tvoří novodobější tendence v uplatňování tohoto přístupu. Například Ondřej Slačálek ve svém textu o antikomunismu v České republice, popisuje období od roku 2003, jako etapu, ve které se antikomunismus stává podstatnou součástí české veřejné diskuze a politické kultury ve značné části českých médií a politice.¹⁰⁵ Při ohlédnutí do minulosti, můžeme říci, že v prvním desetiletí po miléniu docházelo ke změně vnímání pohledu na problematiku antikomunismu a především k posílení bojových tendencí vůči komunismu v České republice. Tato nová forma se jeví jako méně snášenlivá, než antikomunistické projevy v devadesátých letech minulého století a snaží se poukázat na význam dekomunizace pro rozvoj stabilní demokratické společnosti. V České republice můžeme identifikovat dvě relevantní levicové strany, a to Komunistickou stranu Čech a Moravy a Českou stranu sociálně demokratickou, které lze chápat jako hlavní aktéry, skrze jejichž vztahy je možné dojít k porozumění revitalizace antikomunismu v naší zemi.

S pádem vnějšího sovětského impéria v roce 1989 se otevírá prostor pro antikomunismus jako ideologické východisko a politický program. Způsob vyrovnání se s absencí čtyřiceti let demokracie se stal v roce 1990 nevyhnutelnou součástí veřejných debat, polemik a také programu většiny stran a hnutí.¹⁰⁶ Co probudilo koncem roku 1989 četné

---

¹⁰⁵ Slačálek, O. (2009). „Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie“. *Britské listy*. 22. 6. 2009 (<http://blisty.cz/art/47533.html>, 6. 4. 2013).

¹⁰⁶ Sečkář, M. (2009). Anti-communism in a post-communist country. *Res Publica Nowa V4* (<http://www.eurozine.com/pdf/2009-10-23-seckar-en.pdf>, dne 6. 4. 2013).

vrstvy kolektivní paměti u obyvatelstva? Sukův výklad této události je založen na teorii, že iniciační roli v tomto případě sehráli političtí vězňové z 50. let, kteří tematizovali svoje záporné vzpomínky, a ty se pak rychle stávaly všeobecným statkem. Jako další impuls označuje frustraci lidí, již se obraceli k nové autoritě a očekávali nápravu křivd a následná opatření proti viníkům, tedy těm, kteří sloužili komunistickému režimu. Dalším katalyzátorem změny, mobilizující rétorické a symbolické projevy antikomunismu, byla daná situace v podnicích, národních výborech, úřadech, školách, jednoduše všude, kde existovala hierarchie autoritativně daná komunistickou nomenklaturou. Lidé očekávali v těchto institucích změnu a argumentovali pomocí obrazů paměti a historie.¹⁰⁷

Strategie zúčtování se lišily od velkorysého usmíření přes minimální požadavek majetkového vypořádání až k návrhu postavit KSČ mimo zákon. Je zajímavým faktem, že antikomunismus se dostal do živelného pohybu, navzdory nové politické elitě, která z ideologických a strategicko-taktických důvodů nebyla antikomunistická.¹⁰⁸ Neměla žádnou vyhraněnou představu o tom, jak by měla být provedena výměna řídicích elit ve správních a manažerských pozicích, existoval pouze mechanismus „kulatých stolů“, díky němuž měla komunistická strana omezit svou absolutní převahu ve všech sférách státní či lokální moci.¹⁰⁹ Z mnoha názorů, jak se vypořádat s komunistickou stranou se nakonec vykryštovaly dva hlavní proudy: umírněný (vycházející z daného stavu s požadavkem na zestátnění majetku komunistické strany) a druhý lze označit jako radikální (s požadavkem zákazu komunistické strany).¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Suk, J. (2010). Zjevení komunistické minulosti jako morálního a politického problému. In: *Přítomnost : Systémové problémy české politiky : Problémy vyrovnávání se s totalitní minulostí* (Praha: Vydavatelství MJS), s. 28 – 29.

¹⁰⁸ Suk, J. (2003). *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize* (Praha: Prostor), s. 385.

¹⁰⁹ Kopeček, L. (2010). *Éra nevinnosti : Česká politika 1989 – 1997* (Brno: Barrister & Principal), s. 83.

¹¹⁰ Suk, J. (2003). *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize* (Praha: Prostor), s. 385.

První proud, který můžeme označit jako politiku kompromisu, se snažil především o odstranění mocenského monopolu komunistické strany. V praxi šlo především o to, aby komunistická strana na všech úrovních přišla o většinu. Větší cíle nebyly kladeny. Následně, pod tlakem zdola, přidává tento směr do svých požadavků také odevzdání majetku komunistické strany. Druhý proud lze nazvat radikálním antikomunismem, jenž se snažil o prosazení více akčních požadavků, především nutnost postavení komunistické strany mimo zákon a spolu s tím se vymezoval vůči politice kompromisu. Projevoval se ve čtyřech základních typech: 1) antikomunismus primárně motivovaný historickou spravedlností, jehož nositelem byli političtí vězňové z padesátých a šedesátých let; 2) antikomunismus motivovaný politickými zájmy; 3) antikomunismus motivovaný ekonomickými zájmy; 4) antikomunismus mladé generace odpůrců režimu spjatých především s prostředím kulturního undergroundu.¹¹¹

Ladislav Cabada ve svém článku pro *Journal of East European and Asian Studies* z roku 2012 poukazuje na zajímavý kontext mezi členstvím v Komunistické straně a následným antikomunistickým postojem. Říká, že každý čtvrtý občan Československa byl v určitém okamžiku členem KSČ a přitom na druhou stranu, Charta 77 jako zástupce nevýznamnější opoziční struktury získala výslovný podporu pouze asi 3000 signatářů, z čehož plyne, že mnoho rétorických antikomunistů v české společnosti se muselo rekrutovat z řad bývalé Komunistické strany.¹¹²

Pokusme se nyní určit základní otázky dekomunizace, které hrály v porevolučním období prim. Podle Miroslava Mareše, politologa zaměřujícího se mimo jiné na problematiku politického násilí a extremismu, můžeme určit tři základní problémy: za prvé dozajista

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 385 – 386.

¹¹² Cabada, L. (2012). Anti-Communism in Czech Society and Politics after 2000: Analysis of the Background and Development of the Phenomenon. *Journal of East European and Asian Studies*, May 2012, s. 59.

vyrovnání se s komunistickou minulostí, zahrnující také otázku nápravu nespravedlivostí a potrestání provinilců; za druhé působení zastánců komunistického režimu v porevolučním období; a samozřejmě existence Komunistické strany.¹¹³ Lubomír Kopeček doplňuje tuto problematiku o otázky kompenzace a rehabilitace obětí komunistického režimu či způsob zacházení s komunistickým majetkem.¹¹⁴

Činnost komise Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky pro dohled nad vyšetřování událostí 17. listopadu 1989 vedla k vytvoření a následnému přijetí dvou tzv. lustračních zákonů, zaměřujících se na změnu v současném obsazení špiček státního aparátu osobami kompromitovanými službou a spoluprací s komunistickým režimem v letech 1948 – 1989 a s příslibem vytvoření nových podmínek pro obsazení daných funkcí. Oba zákony se i přes vyostřený politický střet¹¹⁵, a jisté nepochopení ze strany některých západních institucí, staly symbolem vyznačujícím systémové překonání pozůstatků totalitního režimu v postkomunistických státech.¹¹⁶

Nejvýznamnější změna s používáním antikomunistických praktik na našem území přichází v roce 2005, kdy se do čela ČSSD dostává Jiří Paroubek. S jeho nástupem do pozice lídra „nastala poprvé od listopadu 1989 systematická a důkladná parlamentní spolupráce obou levicových stran“.¹¹⁷ V této době dochází také k vytvoření koalice s KSČM a využívá spolupráci s komunisty na několika zákonech, kterými chtěl oslovit voliče ve volební kampani. Zde je na místě citovat Paroubkovo proslulé

¹¹³ Mareš, M. (2000). Antikomunismus v polistopadové politice. In: Fiala, P., *Česká konzervativní a liberální politika* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 379.

¹¹⁴ Kopeček, L. (2010). Dekomunizace a její vliv na zrod české pravice. *Politologický časopis* XVII (2), s. 170.

¹¹⁵ Viz např. Žáček, P. (2000). *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci* (Brno: Barrister & Principál), s. 46–53.

¹¹⁶ Žáček, P. (2009). Lustrační zákony v České republice : Aplikace zákonů č. 451/1991 Sb. a č. 279/1992 Sb.. *Ústav pro studium totalitních režimů* (<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/konference/20let-pote/twenty-years-after-zacek.pdf>, 6. 4. 2013).

¹¹⁷ Kopeček, L. – Pšeja, P. (2007): ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue* XIII (2), s. 51.

prohlášení: „Ty zákony, které jsou potřeba ve prospěch této země, lidu této země, budeme schvalovat i třeba s komunisty, a kdyby tady spadli marťani, tak je budu schvalovat třeba s marťany, budou-li členy Poslanecké sněmovny!“¹¹⁸ V následujících parlamentních volbách nezískaly tyto dvě strany dostatek mandátů a ocitly se v opozici k středo-pravicové vládě Mirka Topolánka. Avšak to nemění nic na tom, že na podzim roku 2008, po krajských volbách, vytvořily dvě otevřené a alespoň dvě skryté koalice s KSČM, což znamenalo průlom a znamení toho, že by mohl Paroubek chtít vytvořit nejen skryté, ale i otevřené koalice s KSČM na celorepublikové úrovni.¹¹⁹ A právě tato možnost vedení ČSSD otevřeně spolupracovat s KSČM na všech úrovních správy se stala dle Cabady významným impulsem k posílení boje proti komunismu.¹²⁰

5.1 Ústav pro studium totalitních režimů

Ústav pro studium totalitních režimů bádá zejména v oblasti chování nacistického a komunistického režimu. Již v době jeho vzniku, v roce 2007, docházelo k roztržkám na půdě politické moci, kdy levice reprezentována KSČM a ČSSD vystupovala proti zřízení ústavu a skupina poslanců ČSSD napadla zřízení této instituce u Ústavního soudu. Je přinejmenším zajímavé, že k podání toho návrhu došlo od členů ČSSD a nikoliv KSČM, jak by se dalo spíše očekávat.¹²¹

Tato instituce byla vybrána účelně s odkazem na současnou aféru ohledně odvolání ředitele ústavu Daniela Hermana, jemuž následovala rezignace několika členů vědecké rady a její následný rozpad. Tyto

¹¹⁸ IDNES (2005). *Martáné a vrtošivý stařík aneb výroky roku* (http://zpravy.idnes.cz/martane-a-vrtošivy-starik-aneb-vyroky-roku-fk7-/domaci.aspx?c=A051231_132724_domaci_nel, 6. 4. 2013).

¹¹⁹ Cabada, L. (2012). Anti-Communism in Czech Society and Politics after 2000: Analysis of the Background and Development of the Phaenomenon. *Journal of East European and Asian Studies*, May 2012, s. 65.

¹²⁰ Tamtéž, s. 66.

¹²¹ Cabada, L. (2012). Anti-Communism in Czech Society and Politics after 2000: Analysis of the Background and Development of the Phaenomenon. *Journal of East European and Asian Studies*, May 2012, s. 66 - 67.

personální změny by mohly vést k destabilizaci ústavu, neboť za posledních pět let se jedná již o pátou změnu na postu ředitele této instituce. Tiskového prohlášení Rady Ústavu pro studium totalitních režimů (dále jen ÚSTR) ze dne 10. 4. 2013 k odvolání Daniela Hermana z funkce ředitele ÚSTR uvádí, že „působení Daniela Hermana ve funkci ředitele ÚSTR bohužel nevedlo k posílení renomé ústavu, ani vyšší efektivitě práce ústavu a z hlediska vnitřního vývoje spíše ústav personálně destabilizovalo [...] ÚSTR není v současnosti symbolem otevírání a zveřejňování dokumentů a informací, ale spíše utajování a účelově selektivní práce s informacemi [...] veřejné výstupy týkající se ÚSTR mají častěji charakter bulvárních zpráv a drbů o známých lidech¹²² než seriózních a vyargumentovaných historických prací.“¹²³

Načež se Daniel Herman ohrazuje tím, že je přesvědčen o politické motivaci jeho odvolání, spočívajícího v úplatku „části ČSSD komunistům za krajské koalice a možná splátkou za budoucí spoluvládnutí. Nejde totiž o jednoho ředitele, nebo jednu instituci, tady jde o stát a jeho směřování do budoucna. Obávám se, zda nejde jen o to, kdo bude mít klíče od Archivu bezpečnostních složek.“¹²⁴ V podobném duchu se o událostech spjatých s ÚSTR vyjadřuje premiér Petr Nečas, který pronesl tento výrok na tiskové konferenci po jednání kabinetu: „Vše nasvědčuje tomu, že levicový Senát volbou příslušných členů rady jde cestou, kdy sociální demokracie začíná předplácet svojí budoucí skrytou nebo otevřenou spolupráci s komunisty. A kdy také začíná částečně splácet širokou

---

¹²² Například informace o údajném udavačství Milana Kundery v roce 1950, které zveřejnil historik Adam Hradilek v týdeníku Respekt roku 2009. Následně nebylo možné toto obvinění potvrdit průkaznými důkazy a ÚSTR byl obviněn z pokusu o skandalizaci. (viz Hradilek, A. – Třešňák (2008). Udání Milana Kundery. *Respekt*. 12. 10. 2008 (<http://respekt.ihned.cz/c1-36370990-udani-milana-kundery>, 17. 4. 2013).

¹²³ ÚSTR (2013). *Tiskové prohlášení Rady Ústavu pro studium totalitních režimů k odvolání ředitele ústavu Daniela Hermana* (<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rada/2013/tp-rada.pdf>, 18. 4. 2013).

¹²⁴ ÚSTR (2013). *Prohlášení Daniela Hermana z 10. 4. 2013* (<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/aktualne/2013/prohlaseni-daniela-hermana.pdf>, 18. 4. 2013).

spolupráci na úrovni krajů. Je snaha cestou výrazných personálních změn ho v podstatě změnit v ústav marxismu-leninismu“.¹²⁵

Pro zjištění názorů z druhé strany politického spektra jsem čerpal z webových stránek České strany sociálně demokratické www.CSSD.cz, především z článků od Bohuslava Sobotky, Jiřího Dienstbiera a Lubomíra Zaorálka. Tito zástupci levicového spektra vyjadřují v podstatě koherentní názor, že současná debata kolem ÚSTR je zasažena emocemi, antikomunistickou hysterií, snahou upadající ODS učinit z této situace volební téma a v neposlední řadě se zde objevuje řada polopravd a vyslovených nesmyslů. Konsenzus panuje i v tom, aby se skoncovalo s politickým a ideologickým vedením ústavu, které vede k předem daným výsledkům. Zasazují se o to, že jediný, kdo do toho problému zatahuje politiku je ODS, oni sami prohlašují nutnost absence politiky v této aféře. Jejich zájmem je, aby ústav fungoval jako nestranná instituce zajišťující vědecko-výzkumnou činnost.¹²⁶

V tomto sporu je zřetelně vidět uplatňování politiky antikomunismu, kdy se ODS skrze napadání ČSSD, snaží o její delegitimizaci a snížení jejího morálního kreditu mezi voliči. Obvinění je založené na teorii vycházející z levicové převahy v Senátu a domluvě mezi ČSSD a KSČM s cílem jmenovat do rady spřízněné členy, což by nejspíš mělo vést k ovládnutí této instituce. Spolupráce mezi těmito dvěma stranami vedla k dosazení spřízněných radních do rady ÚSTR, což mělo za následek odvolání Daniela Hermana z funkce ředitele ÚSTR a následkem tohoto zpolitizovaného kroku bylo odstoupení celé patnáctičlenné vědecké rady

---

¹²⁵ Česká televize (2013). *ČSSD chce z ÚSTR ústav marxismu-leninismu, prohlásil premiér* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/222301-cssd-chce-z-ustr-ustav-marxismu-leninismu-prohlasil-premier/>, 18. 4. 2013).

¹²⁶ ČSSD (2013). *Jak vrtěti ÚSTR* (<http://www.cssd.cz/aktualne/blogy/jak-vrteti-ustr/>, 19. 4. 2013); ČSSD (2013). *ÚSTR byl v minulosti ze strany ODS zneužíván k politickému boji a k likvidaci politických soupeřů* (<http://www.cssd.cz/aktualne/nazory-a-komentare/ustr-byl-v-minulosti-ze-strany-ods-zneuzyvan-k-politickemu-boji-a-k-likvidaci-politicky-ch-souperu/>, 19. 4. 2013); ČSSD (2013). *Kdo tu politizuje ÚSTR?* (<http://www.cssd.cz/aktualne/nazory-a-komentare/kdo-tu-politizuje-ustr/>, 19. 4. 2013).

ústavu. Druhá možnost výkladu této situace, zastupována například politologem Josefem Mlejnkem, vypovídá o tom, že takto interpretovat výměnu ředitele ÚSTR je nesmyslné. Mlejnek shledává důvody v jiných souvislostech, nikoliv v tlaku komunistů a naráží spíše na faktické pochybení ve fungování ústavu, týkající se například problémů s digitalizací archivních materiálů. Podle Mlejnkova lze hledat souvislost vyjádřeními ODS k této situaci především za snahou mobilizovat pravicové voliče, označuje to za „typický postup, když ODS teče do bot, že vytáhne kartu antikomunismus a začne tohle téma vířit“.¹²⁷

S možným výkladem těchto událostí je přinejmenším zajímavé se zamyslet nad známým citátem od George Orwella, který mohl mít pravdu ve svém tvrzení: „Kdo ovládá minulost, ovládá přítomnost, a kdo ovládá přítomnost, ovládá budoucnost.“¹²⁸

Velmi kontroverzním krokem, který tomuto případu přidal štítek politického boje, bylo již jmenování čtyř nových členů do Rady ÚSTR v prosinci roku 2012. Senát do těchto pozic zvolil vedoucí fotooddělení Národního archivu Emilii Benešovou, politologa Lukáše Jelínka, předsedkyni Konfederace politických vězňů Naděžda Kavalírová a sociolog a komunální politik Strany zelených Michal Uhl.¹²⁹ Právě posledně jmenovaný se stává často terčem kritiky či diskuzí, zda je oprávněným k zastávání této pozice a rozpor vyvolávají i jeho výroky k fungování ÚSTR. V rozhovoru pro týdeník Respekt uvedl, že by bylo v rámci výzkumného programu ÚSTR vhodné zkoumat postavení ženy ve společnosti, nebo to, proč lidé utíkají z reality na chaty či poukázal na absenci lidí v ÚSTR, kteří „interpretují z levicových pozic“. Avšak výklad

¹²⁷ Štembera, H. (2013). Pozor, přijde rudý strašák...Slova premiéra k ÚSTR jsou blbost, říká znalec. *Parlamentní listy*. 15. 4. 2013 (<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Pozor-prijde-rudy-strasak-Slova-premiera-k-ustr-jsou-blbost-rika-znalec-269046>, 19. 4. 2013).

¹²⁸ Orwell, G. (2000). 1984 (Praha: KMa), s. 36.

¹²⁹ ÚSTR (2012). *Usnesení Senátu ze 2. schůze, konané dne 5. prosince 2012 k volbě členů Rady Ústavu pro studium totalitních režimů* (<http://www.ustrc.cz/data/pdf/rada/usneseni-senat2012.pdf>, 20. 4. 2013).

zákona neříká nic o studiu komunismu v celé šíři, naopak vymezuje pole působnosti úzce na zločinnou a represivní činnost státních složek.¹³⁰ Dle nastudovaných materiálů se domnívám, že dosazení tohoto člena rady ÚSTR, lze spíše přičíst politickým krokům, než jeho odborným kompetencím, vztahujícím se ke zkoumané problematice.

---

¹³⁰ Švehla, M. (2013). Ke slovu musí přijít levicovní historici. *Respekt*. 14. 4. 2013 (<http://respekt.ihned.cz/c1-59685170-ke-slovu-musi-prijit-levicovi-historici>, 20. 4. 2013).

7 ZÁVĚR

Sametovou revolucí se označuje období změn, které se odehrály v Československé socialistické republice na sklonku roku 1989. Sametová revoluce byla a je stále vnímána jako souhrn aktů, které měly dovést československou společnost mezi země západního typu, založené na liberálních principech. Stala se symbolem masových protestů vůči vládě považované za nelegitimní a zároveň boje proti ideologii komunismu. Sametová revoluce představovala stěžejní krok k demokratickému přechodu. Tématem mé práce však nebyla samotná demokratická tranzice. Soustředil jsem se na jeden z aspektů postkomunistické transformace České republiky, a to na změny v politickými elitami prosazovaných symbolických systémech. V rámci tohoto zkoumání byla hlavní pozornost věnována sametové revoluci coby symbolu, který reprezentuje určité významy a hodnoty.

V první části diplomové práce jsem vymezil a představil teoreticko-konceptuální uchycení mého bádání, což bylo podstatné pro pochopení následně provedené analýzy. Cíl mé práce spočíval v analýze jednoho z aspektů postkomunistické transformace České republiky, a to změn v politickými elitami prosazovaných symbolických systémech, se specifickým zaměřením na sametovou revoluci. Tato práce sledovala možnosti využití sametové revoluce coby symbolu, který reprezentuje určité hodnoty a významy, jejichž využívání může být uplatňováno v rámci politických bojů. Samotné zkoumání tohoto fenoménu probíhalo analýzou mediálních sdělení, obsahujících sdělení o smrti Václava Havla, v časové kohortě dvou měsíců od jeho pohřbu. Sběr a třídění dat k tomuto výzkumu bylo realizováno skrze CAQDAS (Computer Assisted Qualitative Data Analysis). Jako nejvhodnější metoda pro toto zkoumání se jevila kvalitativní obsahová analýza, jejíž použití je vhodné pro analýzy mediálních sdělení, kdy je kladen důraz na porozumění významů, symboliky a kontextu.

V analýze jsem aktéry rozdělil na tři kategorie, přičemž první dvě odpovídají emickému rozdělení na pravicové a levicové spektrum českého politického pole. Jako zvláštní kategorie byl zkoumán Václav Klaus, u nějž pro mě nebyla podstatná jeho stranická příslušnost, ale spíše vymezení vůči Václavu Havlovi - jako Havlova nástupce na prezidentském postu a názorového rivala. Pravicové spektrum zastupovaly Občanská demokratická strana a TOP 09, levicové spektrum Česká strana sociálně demokratická a Komunistická strana Čech a Moravy.

V analýze se ukázaly projevy využití osobnosti Václava Havla jako symbolu sametové revoluce sloužící k legitimizaci či delegitimizaci politik jednotlivých aktérů. U třech aktérů zkoumaného politického pole došlo ke konsenzu ve využívání tohoto symbolu, a to u ODS, TOP 09 a ČSSD. Zástupci zmíněných politických stran odkazují k Havlovi boji proti komunismu a totalitě, ztělesňuje pro ně symbol sametové revoluce, představitele demokracie a boje za svobodu. Dále se hlásí k jeho prozápadnímu myšlení, částečně vedoucímu k začlenění naší země do struktur Evropské unie a Severoatlantické aliance. Vyzdvihování a interpretování těchto hodnot, vede u zmíněných aktérů k pokusu o vytěžení politického kapitálu z tohoto symbolu, zejména krátce po úmrtí bývalého prezidenta. Na principu využívání tohoto symbolu se také zprostředkovaně snaží o legitimizování svých politik.

Za protipól jejich jednání lze označit KSČM, která se skrze vymezení vůči Havlovi symbolu snaží o snížení jeho symbolické hodnoty, neboť vzhledem k jejich stranické ideologii ani těžít z Havlova symbolického kapitálu nemohou. Jejich snahou je Havlův odkaz zdiskreditovat, pomocí poukazování na sporné momenty jeho vládnutí či přisuzování vlastností, které by měly Havla poškodit a následně z toho těžít pro posílení svého politického kapitálu.

Využívání Havlova symbolu lze u Václava Klause vidět ve dvou rovinách. V té první, která probíhala v období Havlova úmrtí, lze vidět Klausovu snahu o využití jeho symbolu k získání podpory od truchlící společnosti. Jak již bylo v sociálních vědách doloženo, situace pohřbu státníků je velmi dobře politicky využitelná událost, skrze niž lze snadno politicky manipulovat s masami. Klaus proto mohl svými vhodně volenými výroky získat podporu obyvatelstva. Po odeznění doby, ve které lidé truchlili, se Klaus opět vůči Havlovi vymezuje a usiluje o snížení významu jeho odkazu pro českou společnost, z čehož může těžit pro posílení toho svého.

Domnívám se, že za pomoci analýzy se mi podařilo názorně ukázat možnosti využívání symbolu v českém politickém prostředí, zejména projevy symbolické reprezentace, které byly vytvářeny v souvislosti s osobností Václava Havla a sametovou revolucí.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Použitá literatura

Ash, T. G. (1991). *Rok zázraků* (Praha: Lidové noviny).

Berger, P. L. - Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Burton, G. - Jiráček, J. (2001). *Úvod do studia médií* (Brno: Barrister & Principal).

Cabada, L. (2012). Anti-Communism in Czech Society and Politics after 2000: Analysis of the Background and Development of the Phenomenon. *Journal of East European and Asian Studies*, May 2012.

Edelman, M. (1985). *The symbolic uses of politics* (Chicago: University of Illinois Press).

Fielding, N. - Mangabeira, W. – Lee, R. (2004). Computers and Qualitative Research: adoption, use and representation. In: *Social Science Computer Review (USA)*, 22 (2).

Gill, G. (2011). *Symbols and Legitimacy in Soviet Politics* (Cambridge: Cambridge university press).

Hadjiisky, M. (2008). Vznik Občanské demokratické strany: Pokus o sociologickou analýzu. In: Gjuričová, A. – Kopeček, M. editoři., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989* (Praha: Paseka).

Hall, S. (1997). *Representation: cultural representation and signifying practices* (London: SAGE Publications).

Hejnal, O. – Lupták, L. (2013). Využitie CAQDAS pri výskume sekuritizácie. In: *Bezpečnostné fórum 2013 - Zborník vedeckých prací* (Bánská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB).

Holý, L. (1993). The end of socialism in Czechoslovakia. In: Hann, C., *Socialism: ideals, ideologies, and local practice* (Oxon: Routledge).

Hsieh H. F. - Shannon S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qual Health Res*, No. 15(9).

Hubík, S. (1999). *Sociologie vědění. Základní koncepce a paradigmata* (Praha: SLON).

Humphrey, C. (2002). Does the category 'postsocialist' still make sense!. In: Hann, C. ed., *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia* (London: Routledge).

Huntington P., S. (2008). *Třetí vlna :Demokratizace na sklonku dvacátého století* (Praha: Centru pro studium demokracie a kultury).

Chari, S. – Verdery, K. (2009). Thinking between the Posts: Postcolonialism, Postsocialism, and Ethnography after the Cold War. *Comparative Studies in Society and History* 2009, 51(1).

Kabele, J. (1996). Sociální konstruktivismus. *Sociologický časopis* XXXII (3).

- Kaiserová, I. (2008). Sociální konstruktivismus Petera Bergera a Thomase Luckmanna (v zrcadle české sociologie). In: Šubrt, J. a kol., *Soudobá sociologie II* (Praha: Karolinum).
- King, A. (2006). Struktura a jednání. In: Harrington, A. a kol., *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy* (Praha: Portál).
- Kopeček, L. – Pšeja, P. (2007): ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue XIII* (2).
- Kopeček, L. (2010). Dekomunizace a její vliv na zrod české pravice. *Politologický časopis XVII* (2).
- Kopeček, L. (2010). Éra nevinnosti : Česká politika 1989 – 1997 (Brno: Barrister & Principal).
- Krois, M. K. (1999). Cassirer's "Prototype and Model" of Symbolism: Its Sources and Significance. *Science in Context*, Volume 12, Issue 04.
- Kundera, M. (2002). „Poznámky inspirované Náměsíčníky“. Měsíčník pro literaturu a čtenáře 8/2002.
- Machonin, P. - Tuček, M. (1996). Geneze nové sociální struktury v České republice a její sociální aktéři. In: Šafaříková, V. a kol., *Transformace české společnosti 1989-1995* (Brno: Doplněk).
- Mandler, E. (2004). *Oba moji prezidenti : Václav Havel – Václav Klaus* (Praha: Nakladatelství Libri).

Mareš, M. (2000). Antikomunismus v polistopadové politice. In: Fiala, P., *Česká konzervativní a liberální politika* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Nekvapil, J. (2006). Úvodem k monotematickému číslu „Analýza diskurzu“. In: *Sociologický časopis*, Vol. 42, No. 2.

Schulz, W. aj. (1998). *Analýza obsahu mediálních sdělení* (Praha: Karolinum).

Orwell, G. (2000). *1984* (Praha: KMa).

Suk, J. (2003). *Labyrintem revoluce : Aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize* (Praha: Prostor).

Suk, J. (2008). Od nemožnosti politiky k politice jako umění možného: Paradoxní život Václava Havla v letech 1969-1992. Gjuričová, A. – Kopeček, M. editoři., *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989* (Praha: Paseka).

Suk, J. (2010). Zjevení komunistické minulosti jako morálního a politického problému. In: *Přítomnost : Systémové problémy české politiky : Problémy vyrovnávání se s totalitní minulostí* (Praha: Vydavatelství MJS).

Šubrt, J. - Balon, J. eds. (2008). *Teorie jednání - jeden koncept, mnoho koncepcí* (Praha: FSV UK).

Šubrt, J. (2008). Coleman, Collins, Giddens: Odlišné přístupy k teorii jednání v soudobé sociologii. In: Šubrt, J. - Balon, J. eds., *Teorie jednání - jeden koncept, mnoho koncepcí* (Praha: FSV UK).

Thompson, J. B. (1990). *Ideology and modern culture* (Stanford: Stanford University Press).

Tucker, A. (2000). *The Philosophy and Politics of Czech Disidence from Patočka to Havel* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press).

Verdery, K. (1999). *The Political Lives of Dead Bodies: Reburial and Postsocialist Change* (New York: Columbia University Press).

Verdery, K. (2002). „Whither postsocialism?“. In Hann, C. ed., *Postsocialism. Ideals, ideologies and practices in Eurasia* (London: Routledge).

Vodička, K. (2003). K příčinám zhroucení komunistického systému. In: Vodička K. - Cabada L., *Politický systém České republiky: historie a současnost* (Praha: Portál, s. r. o.).

Žáček, P. (2000). *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci* (Brno: Barrister & Principál).

Internetové zdroje

Anopress. *Monitorované informační zdroje*
(<http://www.anopress.cz/Web/PagesFree/Sources.aspx>, 27. 3. 2013).

Anopress. *Produkty a služby*
(<http://www.anopress.cz/Web/PagesFree/Products.aspx>, 27. 3. 2013).

Croucer, G. (2006). Rethinking political symbolism: Government advertising and the 'Strengthening Medicare' campaign. *University of Melbourne*. 25. 9. 2006

(<http://www.newcastle.edu.au/Resources/Schools/Newcastle%20Business%20School/APSA/MEDIAPOP/Croucher-Gwilym.pdf>, 25. 3. 2013).

Česká televize (2013). *ČSSD chce z ÚSTR ústav marxismu-leninismu, prohlásil premiér* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/222301-cssd-chce-z-ustr-ustav-marxismu-leninismu-prohlasil-premier/>, 18. 4. 2013).

ČSSD (2013). *Kdo tu politizuje ÚSTR?*

(<http://www.cssd.cz/aktualne/nazory-a-komentare/kdo-tu-politizuje-ustr/>, 19. 4. 2013).

ČSSD (2013). *Jak vrtěti ÚSTR* (<http://www.cssd.cz/aktualne/blogy/jak-vrteti-ustr/>, 19. 4. 2013).

ČSSD (2013). *ÚSTR byl v minulosti ze strany ODS zneužíván k politickému boji a k likvidaci politických soupeřů*

(<http://www.cssd.cz/aktualne/nazory-a-komentare/ustr-byl-v-minulosti-ze-strany-ods-zneuzivan-k-politickemu-boji-a-k-likvidaci-politicky-ch-souperu/>, 19. 4. 2013).

Hradilek, A. – Třešňák (2008). Udání Milana Kundery. *Respekt*. 12. 10. 2008 (<http://respekt.ihned.cz/c1-36370990-udani-milana-kundery>, 17. 4. 2013).

IDNES (2005). *Mart'ané a vrtošivý stařík aneb výroky roku*

(http://zpravy.idnes.cz/martane-a-vrtosivy-starik-aneb-vyroky-roku-fk7-/domaci.aspx?c=A051231_132724_domaci_nel, 6. 4. 2013).

IDNES (2013). *Extrémní levičák Havel bořil řád, řekl Klaus polskému deníku* (http://zpravy.idnes.cz/extremni-levicak-rekl-klaus-o-havlovi-d8q-domaci.aspx?c=A130211_082217_domaci_jw, 18. 4. 2013).

Knihovna Václava Havla (2009). 1969 – 1976 Politická normalizace a perzekuce (<http://www.vaclavhavel-library.org/cs/vaclav-havel/zivotopis/1969-1976>, 17. 4. 2013).

Lewins, A. - Silver, C. (2009). *Choosing a CAQDAS Package - A working paper by Ann Lewins & Christina Silver*

(http://www.umass.edu/issr/pdf/resources_CAQDAS.pdf, 18. 4. 2013).

Libri prohibiti (2007). *Podpisy : Prohlášení Charty 77 (1977-1989)*

(<http://libpro.cts.cuni.cz/charta/>, 15. 3. 2013).

Lidové noviny (2013). *Havlovo éra? To byla ozvěna jakobínství a extrémní levičáctví, řekl Klaus.* (http://www.lidovky.cz/havlova-era-to-byla-ozvena-jakobinstvi-a-extremni-levicactvi-pritvrzuje-klaus-19b-/zpravy-domov.aspx?c=A130210_140900_ln_domov_khu, 18. 4. 2013).

Lidové noviny (2013). *Klaus se za slova o Havlovi nestydí, považuje je za pravdivá.* (http://www.lidovky.cz/klaus-se-za-slova-o-havlovi-nestydi-povazuje-je-za-pravdiva-p4d-/zpravy-domov.aspx?c=A130214_123150_ln_domov_mpr, 19. 4. 2013).

Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis [28 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1 (2) (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385>, 20. 4. 2013).

Pečinka, B. (2009). Václav Havel jako symbol ODS? *Revue politika*. 18. 4. 2009 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/92/>, 15. 4. 2013).

Sečkář, M. (2009). Anti-communism in a post-communist country. *Res Publica Nowa V4* (<http://www.eurozine.com/pdf/2009-10-23-seckar-en.pdf>, dne 6. 4. 2013).

Slačálek, O. (2009). "Český antikomunismus jako pokus o obnovu hegemonie". *Britské listy*. 22. 6. 2009 (<http://blisty.cz/art/47533.html>, 6. 4. 2013).

Štembera, H. (2013). Pozor, přijde rudý strašák...Slova premiéra k ÚSTR jsou blbost, říká znalec. *Parlamentní listy*. 15. 4. 2013 (<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Pozor-prijde-rudy-strasak-Slova-premiera-k-USTR-jsou-blbost-rika-znalec-269046>, 19. 4. 2013).

Švehla, M. (2013). Ke slovu musí přijít levicovní historici. *Respekt*. 14. 4. 2013 (<http://respekt.ihned.cz/c1-59685170-ke-slovu-musi-prijit-levicovi-historici>, 20. 4. 2013).

Totalita (1999). *Sametová revoluce 1989 – neděle 19. listopadu 1989* (http://www.totalita.cz/1989/1989_1119.php, 16. 4. 2013).

ÚSTR (2008). *Opozice* (<http://www.ustrcr.cz/cs/opozice>, 15.3. 2013).

ÚSTR (2012). *Usnesení Senátu ze 2. schůze, konané dne 5. prosince 2012 k volbě členů Rady Ústavu pro studium totalitních režimů* (<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rada/usneseni-senat2012.pdf>, 16. 4. 2013).

ÚSTR (2012). *Usnesení Senátu ze 2. schůze, konané dne 5. prosince 2012 k volbě členů Rady Ústavu pro studium totalitních režimů* (<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rada/usneseni-senat2012.pdf>, 20. 4. 2013).

ÚSTR (2013). *Prohlášení Daniela Hermana z 10. 4. 2013*
(<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/aktualne/2013/prohlaseni-daniela-hermana.pdf>, 18. 4. 2013).

ÚSTR (2013). *Tiskové prohlášení Rady Ústavu pro studium totalitních režimů k odvolání ředitele ústavu Daniela Hermana*
(<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rada/2013/tp-rada.pdf>, 18. 4. 2013).

Weitzman, E. A. - Miles, M. B. (1995). Choosing software for qualitative data analysis: An overview. *Cultural Anthropology Methods*, 7, s. 1-5.

Žáček, P. (2009). Lustrační zákony v České republice : Aplikace zákonů č. 451/1991 Sb. a č. 279/1992 Sb.. *Ústav pro studium totalitních režimů*
(<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/konference/20let-pote/twenty-years-after-zacek.pdf>, 6. 4. 2013).

Použité prameny

Český rozhlas 6 (2011). Lidé se dnes rozloučili s Václavem Havlem. 23. 12. 2011.

ČT 1 (2011). Václav Havel zemřel. 18. 12. 2011.

ČT1 (2011). Jak uctít památku Václava Havla. 20. 12. 2011.

ČT1 (2011). Vladislavský sál: pieta za Václava Havla. 21. 12. 2011.

Haló noviny (2011). Minuta ticha za Havla. 19. 12. 2011, s. 2.

Haló noviny (2011). Pamatují průvod, jaký Praha nepamatuje. 27. 12. 2011, s. 11.

Haló noviny (2011). Zemřel bývalý prezident Havel. 19. 12. 2011, s. 1.

Mladá fronta dnes (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

Mladá fronta dnes (2011). Jaký odkaz Václav Havel zanechal Česku i světu?. 23. 12. 2011, s. 6.

Mladá fronta dnes (2011). Ticho a svíčky pro Havla. 19. 12. 2011, s. 1.

NOVA (2011). Poslední cesta Václava Havla na Pražský hrad. 21. 12. 2011.

NOVA (2011). Třídenní státní smutek a státní pohřeb prezidenta Václava Havla. 19. 12. 2011.

Právo (2011). Poklonili se i Clintonovi a Albrightová. 27. 12. 2011, s. 2.

Právo (2011). Smutek a kýč. 20. 12. 2011, s. 6.

Prima TV (2011). Vláda ČR vyhlásila státní smutek. 19. 12. 2011.

Uhl, P. (2011). Lidská tvář Václava Havla. *Právo* 22. 12. 2011, s. 6.

TV Metropol (2011). Česká republika se dnes naposledy rozloučila s exprezidentem Václavem Havlem. 23. 12. 2011.

9 RESUMÉ

The diploma thesis you are now holding in your hands is dealing with instrumental use of symbol of so-called “Velvet revolution” in Czech policy. The thesis is based on theories of post-socialism, political symbolism, political representation and anticommunism. The relation between those theories and my thesis’ topic is described in the first part of the thesis. Consequent part contains of methodology and the research itself.

The main objective of the analysis is to depict the instrumental usage of Vaclav Havel’s persona as a symbol of Velvet revolution in the post-socialistic discourse. I especially focus on how the symbol of Velvet revolution was operated with in the discourse. An example of how different political actors commented on Vaclav Havel’s persona within two month after his death was used for that matter. The research was carried out using CAQDAS (Computer Assisted Qualitative Data Analysis) and QCA (Qualitative Content Analysis).

The output of the analysis proved that usage of Vaclav Havel’s symbolic capital by political actors varies and the manner of such a usage leads either to legitimize their policies or to delegitimize the policies of their rivals.

Separate chapter about anticommunism in Czech Republic was included and dealt with anticommunist tendencies after 2000 in detail.